

Szent István Egyetem
Tájépítészeti és Településtervezési Kar
Településépítészeti Tanszék

Mórahalom, a fejlődő kisváros vizsgálata és jövőbeni lehetőségei

Konzulens: Török Szabolcs Bence

Belső bíráló:

Külső bíráló:

Tanszékvezető: Báthoryné Nagy Ildikó Réka

Vizhányó Fanni

Településüzemeltető szakirány

Tartalomjegyzék	
1. Bevezetés	3
2. Mórahalom és a móraalmi járás	4
1.1. Szocioszféra	5
1.2. Naturszféra.....	6
1.3. Opuszféra.....	10
1.4. Urbanoszféra.....	12
3. Történeti áttekintés	14
2.1. Mórahalom területének benépesülése.....	15
2.2. Malmok.....	19
2.3. Közlekedés Szeged és Alsóközpont között.....	19
2.4. Alsóközpont fejlődése	21
2.5. A város története 1950 után.....	21
4. Mórahalom vizsgálata	23
3.1. Urbanoszféra/Települési infrastruktúra	23
3.2. Opuszféra/gazdaság.....	27
3.3. Turizmus, idegenforgalom.....	29
3.4. Termálfalu.....	32
3.5. A település belterületének övezeti vizsgálata	35
3.6. Közparkok, zöldterületek vizsgálata	35
3.7. Települési értékvédelem	37
3.7.2. Épületek	39
5. Értékek és problémák	42
4.1. Alközpontok és a városközpont viszonya (9. Melléklet).....	42
4.2. Szent János térségi Alközpont	43
4.3. Déli alközpont	43
4.4. Nyugati alközpont	43
4.5. Hiányzó zöldfelületek.....	43
4.6. A városközponti terület problémáinak feltárása.....	43
6. SWOT-analízis	45
7. Javaslat	47
6.1. Alközpontok.....	47
6.2. Városközponti területek.....	48
8. Összegzés	51
9. Mellékletek	52
10. Források.....	60

1. Bevezetés

Mórahalom egy kisváros Csongrád megyében, Szegedhez és a Szerb határhoz közel. Szegedi gyermekként felnőve számomra a vidéki üdülővárost jelentette, ahol az ember kikapcsolódhat, meglátogathatja a gyógyfürdőt. Sok nyári táborban és gyermekkori barátaim nagyszüleinél szerzett emlékem köthető Mórahalomhoz.

Az utóbbi évektől kezdve viszont a település már nem csak turisztikailag lett fontos a Csongrád megyei települések között. Számos beruházásnak köszönhetően javult a közlekedés, új épületek vannak, és városi terek kerültek kialakításra. Ezek a látványos változások indították el bennem a gondolatot, hogy feltárjam ennek a folyamatát és megmutassam, hogyan fejlődhet egy mezőváros egy jelentősebb településsé, ahova szívesen költöznek az emberek. Megvizsgálom, hogy milyen lehetőségei vannak a kisvárosnak a további fejlődésre.

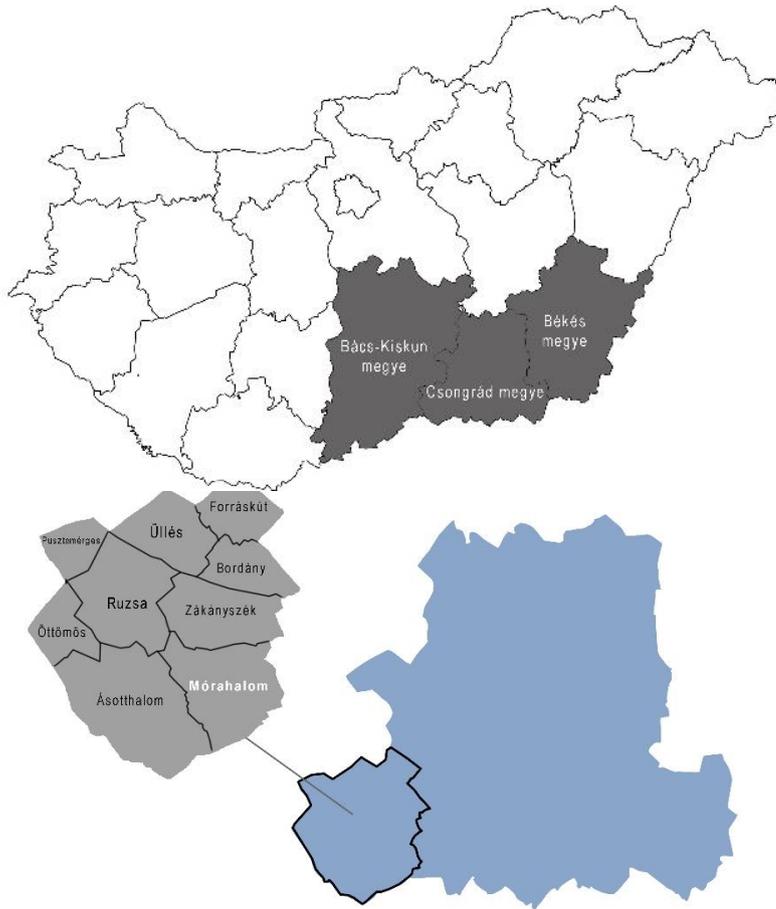
Számos jövőbeni célkitűzése van a városvezetésnek, ami a település további fejlődését, a lakosság növekedését eredményezheti. Amikor a városfejlesztésről van szó Mórahalmon, akkor a város neve számos helyen olvashatóan összeforr egyes jelzőkkel, mint például „élhető és fenntarthatóan növekvő”, „emberléptékű” város, valamint az oktatás fejlesztésének és a „határontúliségnek” a fontosságával. Az utóbbi években a város mind városképileg, mind a közlekedési és intézményi infrastruktúrát tekintve jelentős fejlődésen ment keresztül. A rövid idő alatt mezővárosból turisztikai célponttá váló település gyors növekedése miatt és a további várt fejlődés érdekében a település további tudatos megtervezése került előtérbe.

Szakdolgozatom témájának azért választottam Mórahalmot, mert a település törekvései alapján a manapság annyira kedvelt „élhető és fenntartható város” definícióját kívánja megtestesíteni, ami érdekes vizsgálati témát szolgáltat a dolgozatomhoz.

A városfejlesztési célok a jövőre nézve felvetik a következő kérdéseket; Milyen vonzereje lehet az ide költöző családok számára? Hogyan legyen Mórahalom egy városképileg és -szerkezetileg rendezett, „emberléptékű” város? Hogyan érheti el, hogy Csongrád megyében előkelőbb helyet foglaljon el a városok között?

A vizsgálatok során végeredményben ezekre a kérdésekre is keresem a választ, valamint a város kialakulásának történetét és a járásban elfoglalt szerepét ismertetem.

2. Mórahalom és a mórahalmi járás

1. Ábra: A Mórahalmi járás elhelyezkedése (Saját ábra, 2018.11.10.)

A kistérség a Duna-Tisza-közi hátságon, ezen belül Dél-Alföldi régióban, Csongrád megye délnyugati részén, a Szegedi járás szomszédságában helyezkedik el, Szerbiával határos (1. Ábra). A régió tanyavilágának része, az ország déli homokvidékén. A Mórahalmi járás területe 562 km², népessége 28 563 fő, népsűrűsége 53 fő/km². Csongrád megyében a 7 járás közül az 5.

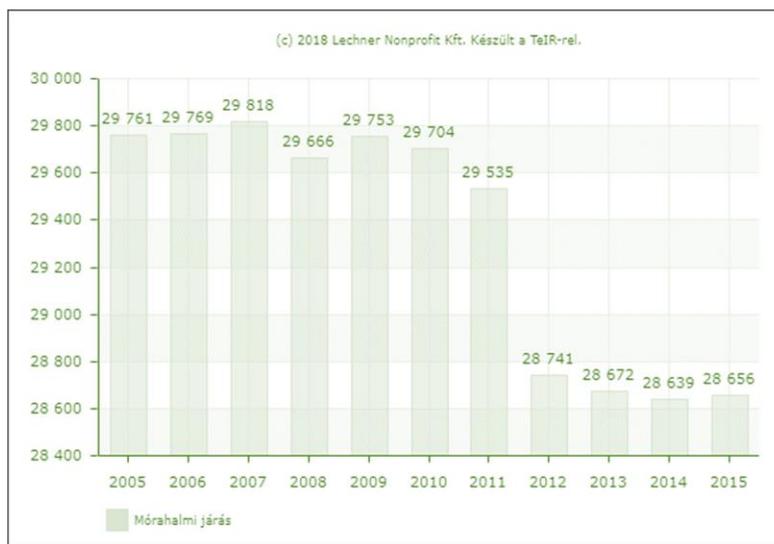
legnépesebb, egy város található a területén (Mórahalom, a székhely) és 9 község.

A Mórahalmi járás településeinek sorrendje népesség szerint:

1. Mórahalom	6100 fő	83 km ²
2. Ásotthalom	3856 fő	123 km²
3. Bordány	3290 fő	36 km ²
4. Zsombó	3281 fő	27 km ²
5. Üllés	2981 fő	50 km ²
6. Zákányszék	2720 fő	66 km ²
7. Ruzsa	2401 fő	85 km ²
8. Forráskút	2234 fő	37 km ²
9. Puzstamérges	1002 fő	24 km ²
10. Óttömös	698 fő	31 km ²

Mórahalom népessége a legnagyobb, ám Ásotthalom közigazgatási területe – javarészt mezőgazdasági terület – a legkiterjedtebb. Öttömös a legkisebb lélekszámú település 698 fővel. A járás népességének 21%-át adja Mórahalom lakossága.

2.1. Szocioszféra

2. Ábra: A Mórahalmi járás népességének alakulása 2005-2015

A járás népességében általánosságban véve csökkenést figyelhetünk meg az utóbbi évek adatai alapján (2. Ábra). A gyermeknépesség aránya

a lakónépességből a Mórahalmi járásban 13% (KSH, 2016), ami le van maradva az országos átlagtól. Az öregedési mutató (az állandó népességből a 100 0-14 évesre jutó 60-x évesek száma) Mórahalom, Zsombó (141) és Bordány kivételével minden településen az országos átlag felett van, Ruzsán ez az érték a legmagasabb (259). Az állandó népességben belül a 60-x évesek aránya Forráskúton, Zsombón és Bordányban alacsonyabb csak az országos átlagnál, még hozzá 3 százalékkal. A lakónépességben belül a 15-59 évesek aránya csak Zsombón, Forráskúton és Ásotthalmon haladja meg az országos értéket, de a többi településen is annak közeli értéket vesz fel.

A munkanélküliségi ráta Ruzsán a legmagasabb (8,5 %), Mórahalmon pedig a legalacsonyabb 2,66 százalékkal, ami az országos érték alatt van 3 százalékkal, és folyamatosan csökken (KSH, 2011.). Árnyaltabb képet kaphatunk, ha megnézzük a nyilvántartott álláskeresők arányát a munkaképes korú népesség százalékában. 2007-2015 között ez az érték 3,3 százalékkal csökkent a járás központjában, a többi településen az országos átlaggal megegyező a százaléka. A foglalkoztatottak nélküli háztartások aránya a járásban 40 százalék, a 2001. és 2011. évi átlag között csupán 1% az eltérés. A

45 év feletti és a maximum 8 általános iskolát végzettek aránya az összes regisztrált munkanélküli személyhez képest magas, az országos átlag feletti.

Pusztamérgesen, Zsombón és Öttömösön a legalacsonyabb a vándorlási egyenleg, Pusztamérgesen elérte a -37 ezreléket 2015-ben. Ruzsán és Mórahalmon ez az érték az országos átlag felett van, elérte a 13 százalékot. Ez a munkahelyteremtésnek, az infrastruktúra fejlődésének köszönhető.

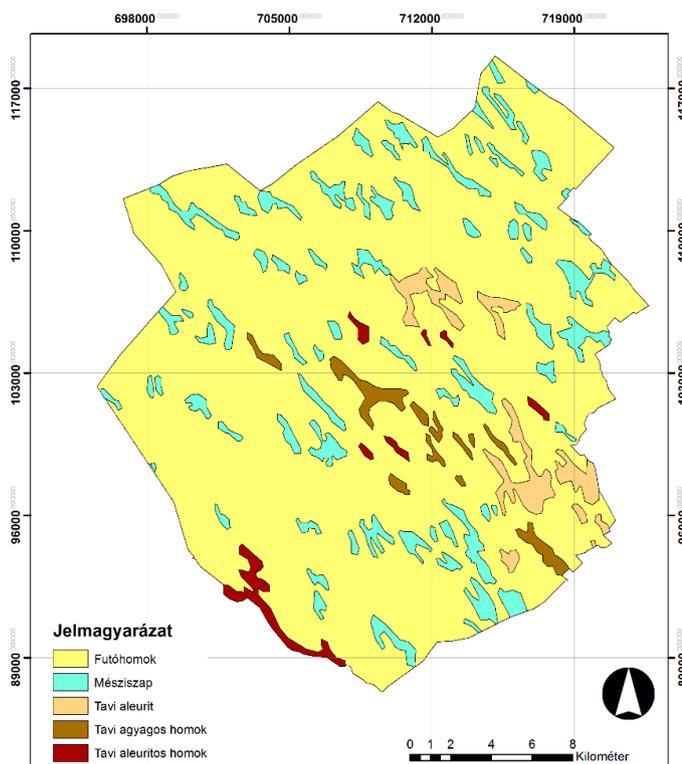
A cigány etnikai népesség aránya igen alacsony a járásban, a legmagasabb érték Ásotthalmon és Bordányban van (0,4). Ez a megyei átlagnál (1,1) és a magyarországi átlagnál (3,2) is alacsonyabb. A hazai nemzeti kisebbséghez tartozók aránya (járási átlagban, romák nélkül) ahhoz képest, hogy határmenti településekről beszélünk – igen alacsony. Zákányszéken eléri a 3,1-es országos átlagot, ám ez kiugró adat. Ezek az emberek egyenlő arányban román, szerb és német nemzetiségről nyilatkoztak. A járásban az emberek 70%-a római katolikus. Ezen kívül kis százalékban reformátusok és evangélikusok. A természetes szaporodás-fogyás értékének érdekessége, hogy a 2015-ös adatok szerint a két szélsőérték a két szomszédos településen figyelhető meg, Ruzsán (-20,5, ami a járás átlagának közel négyszerese) és Üllésen (-0,7).

A Mórahalmi járásban 2016-ban a regisztrált bűncselekmények száma 8794 volt. Ez az országban nagyon magas érték, ám a bűnügyi statisztikák általában nem a társadalom tapasztalatait tükrözik. 2016-ban egyébként is megemelkedett az elfogott határsértők száma a térségben.

2.2 Naturszféra

A Mórahalmi járás a Dorozsma-Majsai-homokhát kistáj részeként az Alföld nagytájhoz tartozó Duna-Tisza közti-síkvidék középtáján helyezkedik el. A Dorozsma-Majsai-homokhát a Kiskunsági-homokhátság délkeleti felének nyúlványa, a jégkorszaki Ős-Duna által felépített hordalékkúp szárnya (Dövényi, 2010). A terület 84 - 132 m tszf magasságú, enyhén hullámos szélhordta homokkal fedett egykori hordalékkúpsíkság. A Mórahalmi járás területét a lepelhomok borítása mellett jellemzik még a mésziszapos és szikes formák, amelyek az enyhe mélyedéseket töltik ki (Dövényi, 2010).

A Mórahalmi járás éghajlatát tekintve meleg száraz területe hazánkban (Péczeley, 1998). A napsütéses órák száma 2030-2050 közötti, így Magyarország legnagyobb fénytartalmú területeihez tartozik, ezzel párhuzamosan a legalacsonyabb felhőzettség jellemzi, ami 55-56 %-os évi átlaggal írható le. A kontinentális éghajlatot tükrözi az évi középhőmérséklet, ami 10,5-10,7 °C illetve a vegetációs időszak 17,5 °C-os középhőmérséklet is. A napi középhőmérséklet április 1. és október 20. között 10°C fok fölött van, így a fagymentes időszak 198-200 nap az évben. A gyorsan lehűlő homoktalaj miatt az első őszi fagy az október 25-31 közötti időszakban jellemző (Dövényi, 2010). A legmelegebb nyári maximális hőmérsékletek átlaga 34 °C fölé esik, míg a leghidegebb téli napok átlaga -16 és -16,5 °C. A csapadék éves mennyisége 550 mm alatti, a sokéves átlag alapján 520 mm körüli. A csapadék túlnyomó többsége a vegetációs

3. Ábra Forrás: Gyalog-Síkhegyi, 2005 MÁFI feldolgozás

időszakban esik (280-300 mm), a legszárazabb hónap a január, 25-30 mm közötti értékekkel és a legcsapadékosabb a hónap június, ekkor 55-70 mm eső esik. Az elmúlt pár évtizedben igen szélsőséges időjárási viszonyokkal találkozhatunk 1999-ben 840 mm, 2000-ben 244 mm, 2001-ben 734 mm csapadék hullott, majd 2002-ben újra 400 mm alatt maradt. Országos szinten is ezen a területen a legalacsonyabb az éves hótakarós napok száma, 28-30 nap, az átlagos hóvastagság pedig 18-20 cm (Dövényi, 2010).

Magyarországon ezen a területen az egyik legalacsonyabb a levegő páratartalma, így a relatív nedvesség szintén alacsony. Ez az éghajlatnak és a homoktalajok gyakori előfordulásának köszönhető a területen, valamint az is közrejátszik, hogy a kopár felületeknek nagy kiterjedésben alacsony a párologtatásuk (Dövényi, 2010). A táj mai alapját a felső pleisztocén és holocén futóhomok adja. Ezekre pannóniai üledék települt, az üledékek kisebb mennyiségben kőolajat és nagyobb mennyiségben földgázt tartalmaznak. A szénhidrogén kitermelés főként Üllés, Ásotthalom, és Mórahalom településeket érinti (Dövényi, 2010). A Mórahalmi járás területét mészsizap, tavi aleurit és tavi aleuritos homok, valamint tavi agyagos homok jellemzi (3. Ábra).

A járás területén négy talajtípus dominál, a homokon képződött futóhomok (22 %; 11821 ha), a humuszos homok (26 %; 13749 ha) valamint a homok alapkőzetű réti talajok két típusa: a típusos réti talajok (26 %; 13831 ha) és a szolonyeces réti talajok (26 %; 13653).

A területen előforduló humuszos homoktalajok a legalkalmasabbak mezőgazdasági művelésre, termékenységük, víztartó képességük kedvezőbb, mint a futóhomokoké. A típusos réti talajok a mezőgazdasági művelés szempontjából szintén kedvezőnek mondhatók, leszámítva a tavaszi túlnedvesedést a vízgazdálkodás tekintetében. (Dövényi, 2010.)

A Mórahalmi járás időszakos belvizeit ÉNY-DK-i irányban csatornák vezetik le a Tiszához, ezek a Dorozsma-Majsai-főcsatorna, a Dámaszéki-főcsatorna valamint a Sziksóstói-főcsatorna, illetve délen a Madarásztói-főcsatorna. Néhány állandó vizű tava van, mint a Kisszék-Sóstó és a Madarász-tó.

Madarász-tó és Nagyszéksós-tó

A Madarász-tó egy hosszú és elnyúló – buckaközi - mederben található. Haltenyésztésre is használják. Mivel kiszáradásra hajlamos a meder, ezért a száraz hónapokban pótolni kell a vizet. A tündérrózsa, a sás, a gyékény és a nád határozza meg a tó növényvilágát. Madarak közül a fattyúszerkő madár figyelhető meg, valamint gémelek és bükköshattyú is. A vidrák megjelenésével a halállomány lecsökkenése figyelhető meg.

A Nagyszéksós-tó szintén halastó volt, ám az 1980-as évektől kezdődő csapadékmennyiség csökkenése miatt a tó elkezdett kiszáradni. A területem fészkel a vörösgém és a bölömbika is. (www.termeszetvedelem.hu)

Növényföldrajzi szempontból a Pannonicum flóratartomány Eupannonicum flóraidékének Praematricum (Duna-Tisza köze) flórajárásába tartozik. Természetes növénytakarója döntő többségben homoki tölgyes és homokpuszta, valamint foltokban ártéri ligeterdők és mocsarak, illetve fellelhető a járás keleti és délkeleti felében a szoloncsák sziki növényzet is (Zólyomi, 1989). A jellemző felszíni formák a félig kötött homokformák, maradékgerincek és lepelhomok-hátak valamint a közöttük elterülő szélbarázdák más néven semlyékek.

Gyepesek, rétesek valamint legelők tekintetében az országos aranykorona skálán a járás települései az alacsonyabb, de inkább közepes aranykoronájú földterületekkel

rendelkeznek. A terület gyümölcsösei átlag alattinak mondhatók, és ugyanez vonatkozik a mezőgazdasági területekre is.

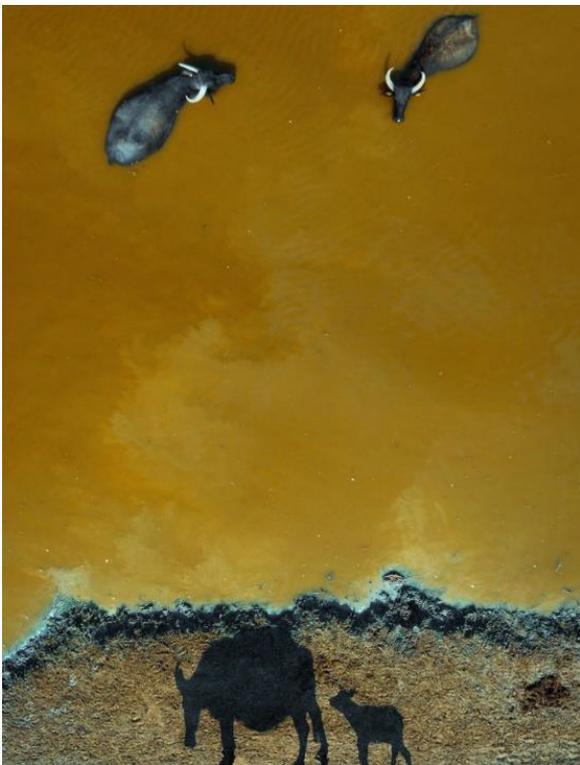
A Mórahalmi járás területén fellelhető bányászati tevékenységek többsége szénhidrogének bányászatára terjed ki, de a geológiai adottságából fakadóan homokbányák is találhatóak a területen (Magyar Bányászati és Földtani Hivatal, TeIR).

Az Ásotthalmi-Láprét az egyetlen természetvédelmi terület a járás területén. Mórahalom Természetvédelmi területei a Kiskunsági Nemzeti Park Igazgatósága alá tartozó Körös-éri Tájvédelmi körzethez tartoznak. Ezek a területek: a Madarász-tó, a Nagyszéksós-tó, a Csipak semlyék, és a Tanaszi semlyék.

A járás területéhez a Déli-Homokhátság és Balástya-Szatymaz környéki homokvidék Natura 2000-es terület tartozik. Ezen kívül ex lege védettséget kapnak a lápok (105 ha), szikes tavak (96 ha), kunhalmok (13 ha).

Bivalyrezervátum

1. *Kép: Bivalyok c. drónfotó, készült a Mórahalmi Bivalyrezervátumban. (Török János, 2019.)*

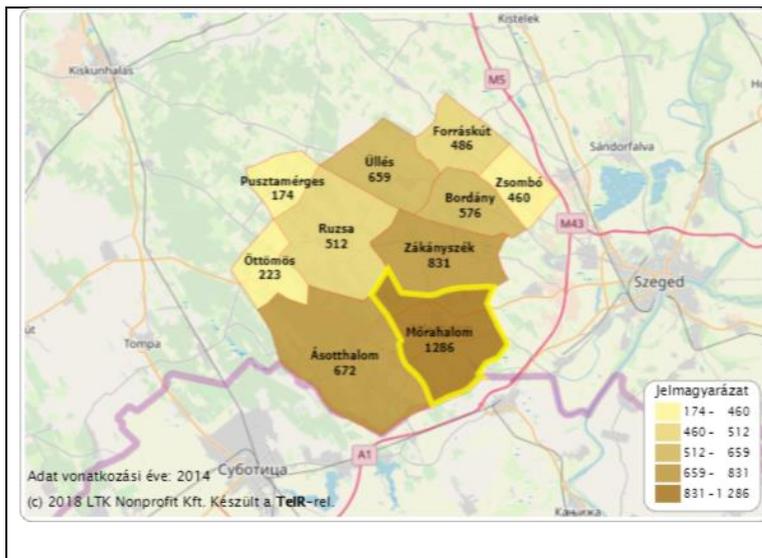

A nagyszéksósi bivalyrezervátumot 2008-ban hozták létre. A bivalygulya a Fertő-Hansági Nemzeti Parkból érkezett (morahalmibivajok.morahalom.hu). Az akkori 45 egyedből álló állományt azért költöztették oda, hogy megtisztítsák a nádtól a Nagyszéksós-tavat és annak környékét. Ennek végül meg is lett az eredménye, a nádas visszaszorult és a vízfelület pedig megnőtt (1. és 2. Kép). Az élővilágra is hatással volt ez a változás: a madárállomány megnövekedett, több új faj költözött a területre. A növényfajok között megjelent több, a tónál eddig nem látott faj. Azóta a bivalyállomány gyarapszik és vonzza a turistákat.

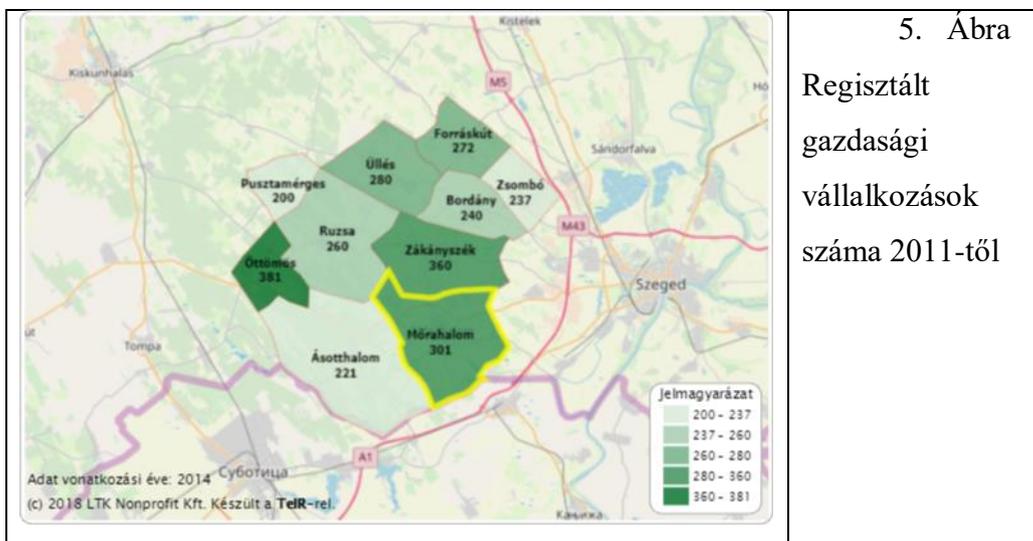

A mezőgazdaság arculata a természeti adottságokból fakadóan a magángazdálkodáson alapuló homoki mezőgazdaság - szőlő, gyümölcs valamint hajtattott zöldségtermesztés

jellemző a területre. Mellettük az 1980-as évektől kezdve került előtérbe az intenzív, termesztő berendezés (fólia és üvegház) alatti termesztés (zöldség-hajtattás, virágkertészet), amely jelenleg is a legbiztosabban jövedelmező mezőgazdasági ágazat. Jelentős növények a paprika, paradicsom, káposzta, burgonya, alma, szőlő, őszibarack. Öttömösön található az ország egyik legjelentősebb spárgatermelő vidéke, ugyanis a homokos talaj kedvez ennek a növénynek. A településen egy évben egyszer spárgafesztivált is rendeznek.

4. Ábra
Regisztrált vállalkozások száma a mezőgazdaság, erdőgazdálkodás, halászat, nemzetgazdasági ágakban 2011-től

A mezőgazdaság, erdőgazdálkodás, halászat, nemzetgazdálkodási ágakban a vállalkozások száma Pusztamérges és Óttömös kivételével magasabb, mint a gazdasági vállalkozások száma. Mórahalom esetében több mint négyszerese a mezőgazdasági vállalkozások száma a gazdasági vállalkozások számának (4. és 5. Ábra).

Mivel a gazdaság igen egyoldalú, a mikro- és kisvállalkozásokon kívül nincs jelen más szereplő a piacon. Az önálló vállalkozók által működtetett kiskereskedelmi üzletek aránya 2016-ban 48,6% volt. Ám tízezer mórähalmi járási lakosra vetítve a kiskereskedelmi üzletek száma 87 darab.

Mórahalmon található a homokhát Térségi Agrár-Ipari Park. Elsősorban élelmiszergazdaságban érdekelt cégek vannak jelen, valamint logisztikai és építőipari tevékenységű vállalkozások. Így az egyes településekről ingázók Mórahalmon találhatnak munkát.

Az egy lakosra jutó összes nettó jövedelem Zsombón a legmagasabb, de még ez sem éri el az országos átlagot. 2004-2014 között közel a duplájára nőtt a járási átlag, úgy, mint az országos.

A turizmus területén Mórahalom kiugró értékkel rendelkezik, a gyógyfürdőnek és a falusi turizmus fejlesztésének köszönhetően ezer lakosra 51,5 férőhelyet találunk a kereskedelmi szálláshelyeken. Ez az érték mindenhol a nullához közelít, Ásotthalmon pedig 7,8-as értéket vett fel a 2014-es adatok szerint.

Ruzsán található a Homoki Lodge Hotel, ahol jurtaszállásokon, és hagyományos parasztházakban való elszállásolás mellett esküvőket, hagyományörző programokat

szerveznek. Ennek köszönheti a település, hogy a külföldiek által eltöltött vendégéjszakák száma meghaladja a mórahalmi átlagot.

2.4 Urbanoszféra

A községek településszerkezete hasonlóan alakult ki: a jelentősebb intézmények (községháza, posta, óvoda és általános iskola, háziorvosi rendelő) és kereskedelmi szolgáltatások a főutakon találhatóak. Ezen településközpont köré alakultak ki a lakóterületek, valamint ezektől távolabb a munkahelyi (ipari és üzemi) területek.

A legtöbb településen, a Dél-Alföld egyik sajátosságaként, a külterületi mezőgazdasági területek tanyás övezeti besorolásba tartoznak.

A településekre oldalhatáron álló beépítési mód, valamint a családi házas épületek a jellemzőek. Országosan védett műemlék a pusztamérgesi egyhajós templom, valamint az üllői római katolikus templom.

A Mórahalmi járástól keletre húzódik az M5-ös autópálya, mely északra kapcsolatot biztosít Budapesttel, délre pedig Szerbiával. Ebből ágazik ki a térség legfontosabb útvonala, a járást kelet-nyugati irányban átszelő 55. számú másodrendű út, mely kelet felől Szegedet, nyugat felől Baját és Bátaszéket közi a térséghez. A járás községei és a járásközpont között jellemzően összekötő utak biztosítják a közúti kapcsolatot. A térség jelentősebb külső kapcsolatai a következők:

Kiskunmajsa felől az 5409 és az 5405-ös összekötő út. Kiskunhalas felől az 5408. számú, az 5413. számú összekötő út és az 53. számú másodrendű főút, mely az 55. számú főútba kapcsolódik.

Mórahalmi járásban az országos átlagot meghaladó számú a közlekedési baleset, amelyeknek 46,9%-a súlyos sérüléssel jár (KSH, 2016).

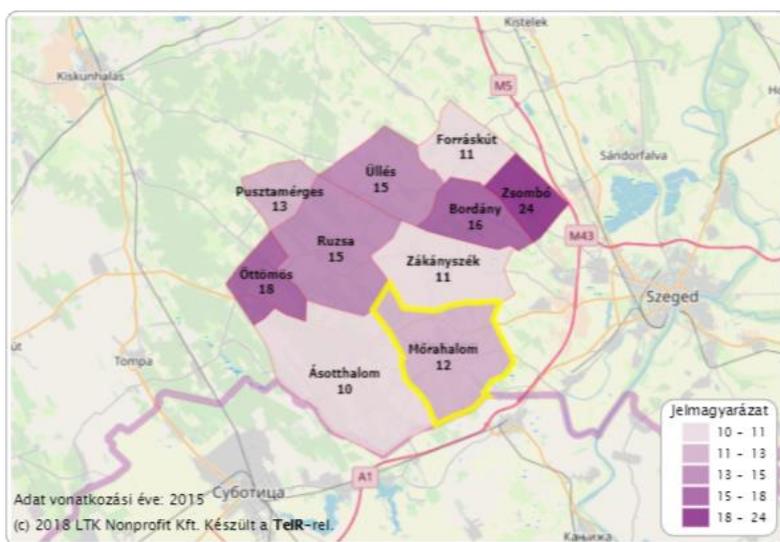
A térségben a távolsági buszjáratot a Dél-alföldi Közlekedési Központ Zrt. biztosítja. Jellemzően a nagyobb települések irányában észak-nyugati – dél keleti irányultságú utakon (Szeged, Kiskunhalas, Kiskunmajsa) sűrűek a járatok az észak-keleti dél-nyugati irányultságú utak mentén lényegesen ritkábbak vagy nincsenek (Forráskút-Üllés, Bordány-Zákányszék) autóbusz járatok.

3. Kép: Autóbusz állomás Mórahalmon (Saját fotó, 2018.)

A közműellátás zár, a közcsatornahálózatba bekapcsolt lakások aránya nőtt 2014 és 2015 között, de még mindig jóval az országos átlag alatt van. A közüzemi vízhálózatba bekapcsolt lakások aránya az egész lakásállományhoz képest vizsgálva, a 2016-os adatok alapján nagyon alacsony, a járási átlag 60,7%. Ez a tanyasi területek miatt van.

6. Ábra: Újépítésű lakások aránya, 2015.

A száz lakásra jutó személyek száma a járásban 207 fő, ami a legalacsonyabb értékek közé esik az országban (KSH, 2016).

Az újépítésű lakások aránya a járásban az országos átlag alatt van, a Mórahalmi városi érték

viszont meghaladja azt.

Érdekes módon viszont nem Mórahalmon, hanem Zsombón építették a legtöbb lakást 2015-ben (6. Ábra). 2016-ban viszont tízezer főre számítva 5 lakást építettek Mórahalmon.

A száz bölcsődei férőhelyre beírt gyermekek száma 2016-ban nagyon magas volt, ez annak tudható be, hogy a járásban nem működik elég bölcsőde. Öttömösön, Pusztamérgesen és Ásotthalmon egyáltalán nincs ilyen intézmény. A legmagasabb túljelentkezés (150 fő), Zákányszéken volt.

A Mórahalmi járás területén 2 település kivételével (Öttömös, Pusztamérges) működnek óvodák. Jellemzően az óvodák fenntartója az adott település önkormányzata. Kivételt képez Zsombó, ahol a fenntartó a Szeged-Csanádi Egyházmegye. Magasan a legnagyobb

kapacitással a Móraalmi óvodai intézmény működik, míg közel feleakkora kapacitással a Bordányi majd a Zsombói óvoda. A többi intézményben a gyermekek száma 100 fő alatti. Bordányban, Zákányszéken és Móraalmon van a legnagyobb számú óvodás korú gyermek 1000 lakosra. Az egy óvodás csoportra jutó gyermekek száma 21.

Minden településen található általános iskola, Ásotthalmon emellett a Bedő Albert Erdészeti Szakképző Iskola és Kollégium is. 2 általános iskola található Móraalmon, valamint a Szegedi Szakképzési Centrum.

Móraalmon az ezer főre jutó nappali oktatásban résztvevő általános iskolai diák 90,3 tanuló, ami az országos átlaghoz képest magas érték. Ruzsán, Öttömösön és Ásotthalmon ez a legalacsonyabb, 55 fő körüli értékhalmozba esik. Mégis, Öttömösön a legmagasabb a más településről bejáró általános iskolai diákok aránya a nappali oktatásban, 17,9 százalék. A legmagasabb fokú intézmény a járásban a Szegedi Szakképzési Centrum Tóth János Móraalmi Szakképző Iskolája. Szakgimnáziumi és szakközépiskolai képzéseket is nyújtanak a tanulóknak. Felsőoktatási intézmény nincs a járásban.

Az idősek bentlakásos intézményében ellátottak aránya a 65 éven felüli népességből Ruzsán, Móraalmon, Ásotthalmon, Zákányszéken a legmagasabb, itt működnek otthonok.

A háziorvosi rendelés jól szervezett, egy háziorvosra és háziorvosi gyerekorvosra jutó átlagos betegforgalom 11 000 fő volt 2016-ban, ami az országos átlag alatti érték.

Móraalmon a háziorvosi rendelés mellett minden hétköznapi éjszaka mentőszolgálat ügyel az Országos Mentőszolgálat Állomáson, a sürgősségi betegellátás szüksége esetén a járás területéről ide lehet látogatni.

A Móraalmi járásban csak Móraalmon találhatóak múzeumok, bár ezek forgalma 2016-ban ezer főre vetítve alig érte el a 100 főt. Könyvtár minden településen található.

3. Történeti áttekintés

A XVI. századtól földműveléssel, állattartással foglalkoztak Móraalom területén.

Nevét a Móra családról kapta, az ő birtokuk a homokdomb környékén volt (innen a név: Móra halma). A török megszállás idején állattartó szállások voltak a területén. Móra puszta neve a török szandzsák összeírásában szerepelt először, 1570-ben. A török

összeírók 11 szállást vettek jegyzékbe a területen, az ezeken tartott szarvasmarha-állomány 1400 volt, ebből következtethető, hogy jómódú birtokosok szállásai voltak a településen. 1730-ban került Szeged birtokába.

3.1. Mórahalom területének benépesülése

A 18. századtól kezdve egyre gyakoribb volt, hogy a szegedi gazdák a mezei szállásaikon laktak, a családtagjaikkal együtt (Juhász, 1992). A terület lassan népesedett be, a 19. századtól a homokos-szikes talajon szőlőműveléssel is foglalkoztak (7. Ábra). Szeged határában akkoriban két, területileg elkülönülő egység volt, Alsó- és Felsőváros. Az alsóvárosi határrész kétszer akkora területtel rendelkezett, mint a felsővárosi. Kaszálóföldjein ekkoriban 902 tanya, a szőlőkben 250 tanya és csőszház állott. (Giba, 1836-1842). A térképekről kirajzolódik, hogy Szegeden egy kiépült, a városhoz közeli

7.Ábra: Mórahalom határának művelési ágai az 1830-as években. Készítette: Kratochwill Mátyás

határrészekén a későbbi telítettséget megközelítő tanyai településhálózat bontakozott ki az 1830-as évekre. Ebben a hálózatban helyezkedik el Mórahalom területe is. 1840-ben a mai Mórahalom területének 70%-a az akkori alsóvárosi kaszálóövezetre (azaz tanyaövezetre), 30%-a az alsóvárosi pusztára tehető.

1840-re 188 tanya épülete állott a településen. A legsűrűbben lakott terület Nagy- és Kis-Sziksós területe volt, amely a mai településhatár Szeged felőli részén van. Ennek az volt az oka, hogy a Szeged-Alsóvárosból kitelepült parasztcsaládok a Szegedhez közelebb eső tanyákat szemelték ki a tanyafejlődés során. Ez a várostól 14-16 km távolságra van, így számukra célszerű volt a gazdaságuk központját Mórahalom területére helyezni. Az északi határig terjedő fennmaradó nagyobb területen kisebb volt a tanyasűrűség, aminek oka a nagybirtokosok jelenléte volt. Az alsóvárosi pusztá szélén kiépült major volt,

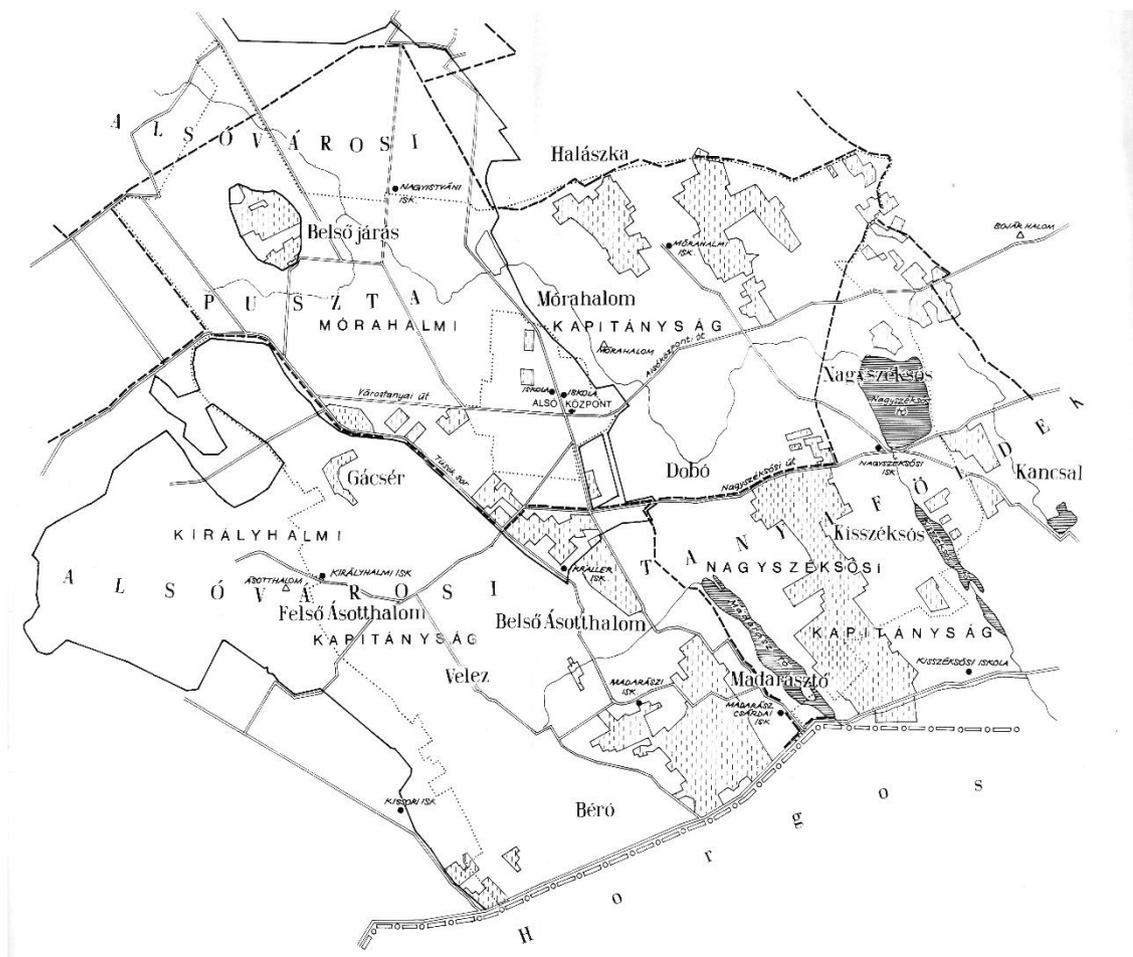
8. Ábra: A Kaller major területe, 1842-es kataszteri térkép, Giba Antal

melynek első épületei 1780-ban épültek. Egyes feljegyzések szerint itt az első iskola építése előtt (1853) folyt tanítás. Itt ekkoriban 11 család élt. A Kraller majortól (8. Ábra) északnyugatra az úgynevezett Tüskosoron (tanyasoron) helyezkedtek el további épületek. Ezek az 1810-es évektől lakott házak voltak.

Az addigi feljegyzések és épületek összeszámolása arra ad következtetést, hogy a mai Mórahalom területén 1840-ben 200 család élt. 1832-ben Szeged város tanácsa, az alkapitány, azaz a terület élére kihelyezett ember fő feladatának a közrend fenntartását nevezte meg.

1852-től Szeged városa bérbe adta a földeket, majd kapitányságokat hozott itt létre (Bokor, 1936). A szegedi nagyárvíz után (1879) a szegedi lakosság egy része kiköltözött a tanyavilágba. 1892-ben Szeged város alsótanyai közigazgatási centrumaként a mai Mórahalom területén létrehozta Alsóközpontot, ekkor épültek az első középületek. Az első világháború idejében a Belsőjárás ma Mórahalomhoz tartozó területén 194 bérlőtanya állt, ez az 1899-es évhez képest megháromszorozódott. Jakabffy Lajos városi mérnök térképéről (9. Ábra) megállapítható, hogy 1919-ben 800 tanya és szőlőbeli épület (csőszház és házszámmal ellátott építmény) volt a vizsgált területen. Az épületek száma főként a szőlőhegyekben nőtt. Az északnyugat-délnyugat irányú semlyékek és időszakos vízállások nagy kiterjedésűek voltak.

9. Ábra: Jakabffy Lajos 1919. évi térképe nyomán

A szegedi tanyai kapitányságok népszámlálási adatait először 1900-ból ismerjük. Mórahalom mellett Nagyszéksós és Királyhalom adataival is kell számolni, hiszen ezek egyes részeivel együtt lett önálló község Mórahalom 1950-ben.

Tanyai kapitányság	Területe (k. hold)	A polgári népesség száma			
		1900	1910	1930	1949
Mórahalom	9373	2802	3189	3873	4260
Nagyszéksós	5109	2632	2576	2694	2607
Királyhalom	9670	4433	4728	4839	5254

Elsősorban a városi földek bérlőinek megtelepülése és népszaporulata magyarázza a kapitányság népességének 30 év alatt több mint 1000 fős növekedését. Nagyszéksós területe már 1900 előtt is igen sűrűn lakott volt, így ott nem történt kiugró változás az adatokban. A Királyhalom kapitányság területének körülbelül a felét csatolták 1950-ben Mórahalom községéhez, ám a népességének csupán egyharmada élt akkoriban azon a területen. Alsóközpont lakosságát 1930-ra 1000 főre becsülik, 1949-ben pedig 1400 főre.

10. Ábra: Belsőjárás 1892-1924 között, G. Tóth Ilona

3.2. Malmok

Mórahalmon az első gőzmalmot a Röszei úton, a könyvtár mellett hozták létre, a Rozsmalom Kft. tulajdonában. Ezelőtt csak szélmalomok voltak a településen. A gőzmalom innovációja a vasútvonalak kiépítésével terjedt el, hiszen a működéséhez szükséges szenet ezeken a járműveken szállították. A háziasszonyoknak kedvező volt, mivel a lisztet a gőzmalom tisztán őrölte, így nem kellett átszitálni. Ekkoriban a magyar liszt világhírű volt. Ám Mórahalmon a 19. század végén még mindig szélmalommal őröltek, ebben az időben csak Szegeden, Kiskundorozsmán és Horgoson voltak gőzmalomok, amikhez nehéz volt hozzáférni (Szécsy, 1967. 35. oldal). Mórahalmon és annak környékén 10 szélmalom működött a későbbiekben.

A híresebb malmok:

„A tanasziföld déli csücskében volt a Dobó András-féle malom, a madarásztói iskola mellett a Sőregi, a horgos-ásotthalmi út mentén az Oltványi-féle, („Vörösmalomként” emlegették) a zsámboki soron a Zsámboki-féle, a Móradoomb környékén a másik Dobó-féle. Ezt az 1920-as években bontották le. A közelében volt a Babarczi-féle malom, a királyhalmi iskola mellett a Wolford-féle.” (Szécsy, 1967.) Az első világháború előtt, az 1900-as évek legelején nyílt meg az első gőzmalom (Juhász, 1968.). Ezáltal a szélmalom már nem volt értékes, majd meg is szüntették őket. Az épületeik vályogfalait lebontották és más építkezéseken használták fel őket. Az 1907-ben megnyílt gőzmalom a Gerle család tulajdonában volt, építtetője dr. Gerle Imre volt. Ugyanebben az időben egy másik, királyhalmi gőzmalom is megkezdte a munkát.

3.3 Közlekedés Szeged és Alsóközpont között

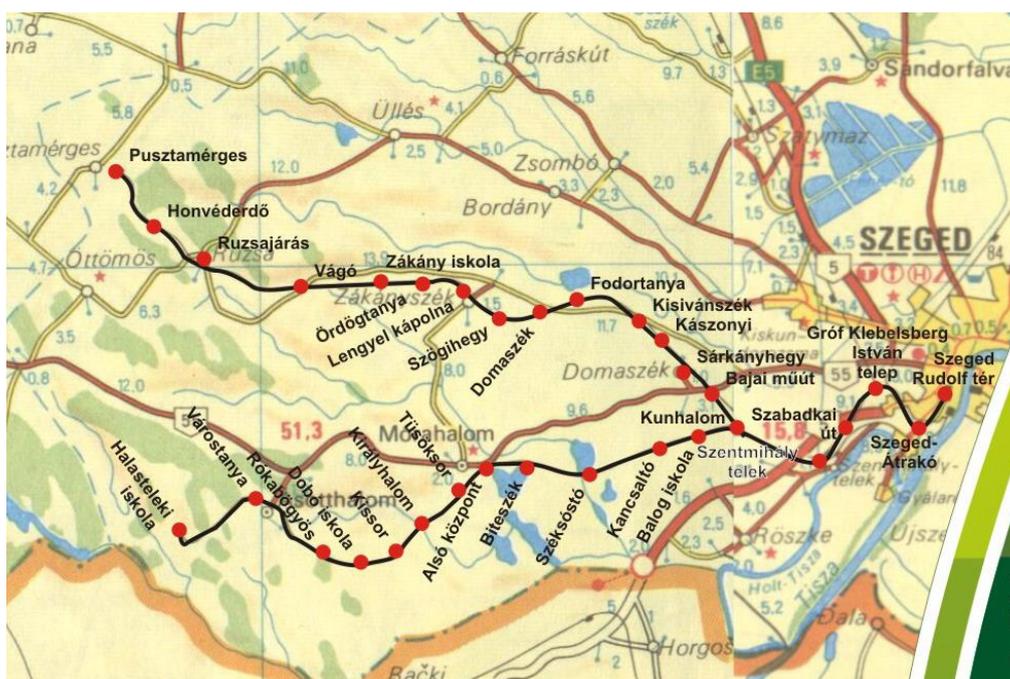
A külterületi lakosság problémája a Szegeddel való összeköttetés volt, pontosabban az, hogy nem voltak megfelelő utak. Ez fontos volt az áruszállítás és az ügyintézés

4. Kép Széksós-tó Kisvasútállomás avatása 1927-ben

szempontjából. 1922-ben az alsótanyai utak javítását rendelte el a város vezetése. Kövesút ekkoriban csak a Baja-Szeged közötti út volt. A világválság idején országos szinten is foglalkoztak a tanyák és a központok, városok közötti utak

fejlesztésével, részben a munkateremtés, részben pedig a gazdasági élet élénkítése érdekében. A kőutak épülése viszont csak a járművel rendelkező emberek életét tette egyszerűbbé. Akkoriban a vasúti közlekedés csak Szeged-Horgos között volt biztosítva. 1912-ben hagyták jóvá a gazdasági vasút kiépítését, költségvetési terv is készült rá, ám az első világháború megakadályozta a megvalósítását. 1924-ben foglalkoztak vele újra. Erre 200 millió korona póthitelt vettek fel, részben pedig a külső legelőlkön bérbe adott parcellák bevételeiből kívánták finanszírozni a projektet. Az vasút kiépítése 1925-27 között zajlott. 1927 február 1-jén indult el az első kisvasút (4. Kép).

11. Ábra: A kisvasút útvonala és állomásai Forrás: morahalom.hu

A végállomás a mai Roosevelt tér lett, majd az Átrakó pályaudvar. Mórahalom déli részén 10 km hosszúságban futottak a sínek. Az állomások Széksósztó, Biteszék, Alsóközpont vasútállomás, Tüsöksor, Királyhalom voltak (11. Ábra). Ez pozitívan hatott a tanyavilág gazdasági életére. Piaci napokon plusz kocsikat kellett beállítani, kis tételben ugyanis még az árut is tudták szállítani rajta az utasok. Itt működött közforgalomban az ország legelső dízel-elektromos mozdonya, valamint az ország második (a kisvasutakon az első) fénysorompója is, és végig a legmodernebb műszaki megoldásokat használta. Megszüntetését az 1968-as közlekedéspolitikai koncepció mondta ki, végül 1975. augusztus 31-én szűnt meg. Autóbusz közlekedés is volt Alsóközpont és Szeged között, ám ezt be akarták szüntetni egy időben, mert a vasúti közlekedés olcsóbb

volt. Végül bérbe adták az autóbuszüzemet, és így nem a város költségvetését terhelte a fenntartása. Ez a közlekedési forma maradt fent napjainkig.

3.4 Alsóközpont fejlődése

1924-ben Alsóközponton házhelyeket parcelláztak, ekkor sok gazda vásárolt egy vagy két 0.14 hektáros telket. Ezekre pár éven belül házat építettek, egy részük utcára néző homlokzatú házat, de a tehetősebbek ún. szárazbejárásos házat. Ezután a tanya és a tanyaközpontban épített ház között alakult ki az a kapcsolat, mint 2-3 generációval azelőtt a szeged-alsóvárosi ház és az tanya között. Házuk mindkét helyen csak a gazdáknak és a nagygazdáknak volt. Ám Alsóközpontba azok is jártak, akik a tanyán laktak, hiszen megépült a kápolna a Kenyérvéri dombon, orvos is ellátta az embereket. A Szeged-Alsótanyai Gazdasági Egyesület székházán bálakat, mezőgazdasági tanfolyamokat tartottak, így vált ez a környéken élők közösségi központjává. Szatócsboltok, iparosok műhelyei nyíltak, valamint a Gerle-család gőzmalmot építtetett, ez biztosította a tanyán élők szükségleteinek ellátását. Szegedre ezután a lakók csak az adó befizetése és egyéb cikkek beszerzése miatt mentek. Az 1945-ös számláláskor Mórahalom kapitányságban 1052 lakóházat vettek számba, ebből 400 volt a tanyaközpontban. Az ekkori feljegyzések a közigazgatási helyzet szerint Alsóközpontot Szeged „külterületi lakóhelye”-ként van említve. Nagyszéksós és Királyhalom adataival együtt Mórahalmon ekkoriban a tanyák száma 1270 darab volt, ezeken 5332 ember élt.

3.5 A város története 1950 után

A belterület a határ mértani középpontjában, a fő közlekedési útvonalak metszéspontjában fekszik. Kiépülését meggyorsította, hogy az önállósulás idején Alsóközpont eleve fejlettebb volt, mint a többi szegedi tanyaközség zárt településmagja, Röszkét kivéve. 1950-ben, amikor Mórahalom önálló közigazgatási egységgé vált, népességének 20,8%-a élt a belterületen, ami a dél-alföldi régióban a tanyaközségek között kimagasló aránynak számított akkoriban.

A lakosság sorsát az a korszak mezőgazdasági politikája befolyásolta negatív irányba, mert az ötvenes évek elején számos kulákbirtokot kisajátítottak, és kitelepítették a családokat. Ez nem csak a nagybirtokosokat, hanem a kisebb birtokkal rendelkezőket is érintette. A határhoz közeli tanyákon lakók életét a magyar-jugoszláv viszony

5. Kép: Légifelvétel Mórahalomról, 1954

megromlása befolyásolta, ők ekkor költöztek el a határsávból. Ebben a korszakban határ menti betonbunkerek épültek számos tanya területén, a Déli Védelmi Rendszer részeként. 1960-ig 1000 fővel csökkent a külterületi lakosság, a belterületen pedig 400 fővel nőtt. 1979-ig Mórahalom Nagyközségi Tanács Végrehajtó Bizottsága 85 romos tanya lebontását rendelte el. 1960-ban Mórahalom népességének 70,7%-a volt tanyai lakos. 1970-1980 között pedig addig nem látott mértékben, 1230 fővel csökkent a külterületi lakosság száma, a belterületi pedig nőtt.

	1949	1960	1970	1980	1990	2019
Belterületi lakosok		1799	2320	3532	3911	4400
Külterületen élők		4343	3539	2465	1618	1900
Össznépesség (fő)	6732	6142	5859	5997	5529	6300

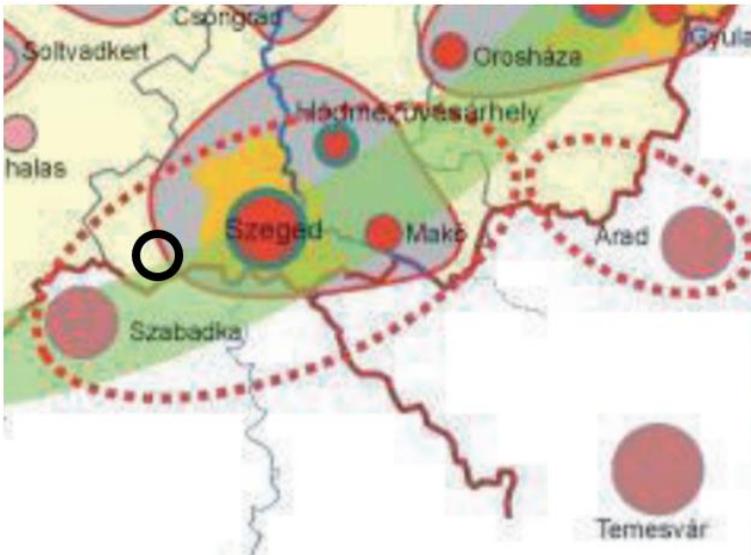
Mórahalom 1989-ben városi rangot kapott.

A Mórahalmi járás a 2013-ban teljesen újonnan létrehozott járások közé tartozik, így járási központtá csak ekkor vált a település. A járás azóta is megőrizte tanyai jellegét, ám infrastruktúra területén az utóbbi 20 évben sokat fejlődött.

4. Mórahalom vizsgálata

4.1. Urbanoszféra/Települési infrastruktúra

Közlekedési infrastruktúra és a városi utak

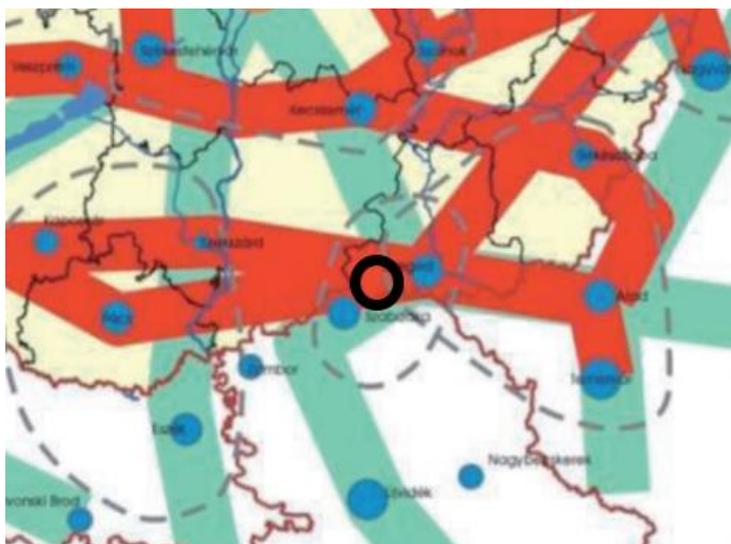
12.Ábra Városhálózati térkép, OTK

Mórahalom helyzete országos szinten kedvező, mert az M5-ös autópálya nyugati lehajtója 12 km távolságra van a várostól. Az autópályán haladva Budapest 196 km, Szabadka pedig 40 km-re helyezkedik el.

Az Országos Fejlesztési és Területfejlesztési koncepció Városhálózati (külső és belső gyűrűket ábrázoló) (12. Ábra)

térképén Mórahalom a határon átnyúló agglomerációs térségbe tartozik, valamint Szeged környéki agglomerálódó térség és a nagyváros 120-180 km közötti gyűrűjében helyezkedik el.

A Közlekedés és nemzetközi térszerkezet című térképen (13. Ábra) Mórahalom helyzete a Budapest-Szabadka tengelyen való elhelyezkedést mutatja, valamint a decentralizációt szolgáló tengelyekre hívja fel a figyelmet. Ez északkeleti irányba Debrecen, keleti irányba Arad és Temesvár, nyugatra pedig Pécs és Szekszárd kapcsolatát teszi lehetővé a várossal.

Mórahalom közútjai a fő útvonalakon kiváló állapotban vannak. Az elkerülő út létesítésének (55. sz. út Szeged és Baja között) köszönhetően, az átmenő forgalom nem terheli tovább a település központját. A fejlesztés összesen 78 km-t érintett Szeged és Baja között (14. Ábra). Ezzel a Szeged és Mórahalom közötti 12,3 km-

es résznek a megépítésével Domaszék is nyert, 2 új körforgalmat, közúttal párhuzamos

14. Ábra: Mórahalom települési kapcsolatai. Saját ábra, 2018.

kerékpárutat (3,1 km), vízelvezetés átépítését, kiszolgáló utak és kapubejáró utak építését, balra kanyarodó sávcsomópontot a Rózsakert Vendéglőnél, megújultak a tömegközlekedési megállóhelyek és biztonságosabb lett az út. A 4,3 milliárd forintból megépített 7,5 méter széles új útszakaszon, naponta 7500 gépjármű halad át (domaszek.hu). Mórahalomnak - járási központ lévén - fontos, hogy a környező településekről gyors legyen a közlekedés. A város a 2015-ös Integrált Településfejlesztési Stratégiájában a közúthálózati fejlesztési projektek kiemelten szerepelnek. Ezeket a város folyamatos ütemben valósította meg, így mára az összekötő- és a gyűjtőutak minősége is javult.

Mórahalom belterületét vizsgálva megállapítható, hogy a város két tengelyét a két gyűjtőút adja (*1. Melléklet*). A városközponti csomópontba északon a Millennium sétány (folytatása a Zákányszéki út) fut be, keleten az István király út, délen a Röszei út, nyugaton pedig a Szegedi út.

Kerékpárutak

Mórahalmon a kerékpáros forgalommal érintett utak száma magas. A kiépített kerékpárutak lehetővé teszik a biztonságos közlekedést a belterületen (*2. Melléklet*). Itt 10 km hosszú útvonalon történt meg a kiépítés. A kerékpáros infrastruktúra nem csak a belterületet érinti, számos környező település elérhető jó minőségű és biztonságos kerékpárutakon. Mórahalomról ma már biztonságban el lehet jutni Ásotthalomra és Domaszékre, valamint Röszkére és Szegedre. Az 55-ös számú főút rekonstrukciója során megépülhetett a kerékpárút Domaszéktól Szegedig és Ásotthalomtól Öttömösig. Az Integrált Településfejlesztési Stratégia (2015.) ütemtervében a tervezett kerékpárutak kiépítésének befejezését 2023 II. félévére teszik. A kerékpárút kiépítése nem csak a külterületen lakók közlekedése, hanem a turisztika fejlesztése miatt is fontos. Mórahalom város vezetősége megfelelő számú kerékpártárolót helyezett ki a településen.

Tömegközlekedés

Mind a helyi, mind a helyközi tömegközlekedést autóbuszokkal oldják meg. A járatsűrűség magas (4-5 busz óránként), ami annak köszönhető, hogy a Szeged és a dunántúli nagyvárosok között közlekedő járatok is megállnak Mórahalmon.

2013 óta közlekedik Mórahalmon helyi járat. A Tisza Volán busza kétszer fordul minden nap. A korábbi helyközi járat alakult át helyivé. Az 1-es kétszer fordul naponta, reggel 5 óra 55 perckor és délután 1 óra 40 perckor indul a központi megállóból. Leír egy kört a városon belül, majd visszatér a kiindulópontjához.

Szegeden elérhetőek a nagyobb közúti és vasúti csomópontok, valamint a nemzetközi forgalmú vasúti kamionterminál. A Tisza közelsége a vízi utakat teszi elérhetővé.

Intézményi infrastruktúra (3. és 4. Melléklet)

Az intézmények elhelyezkedése a városközpontra összpontosul. A város oktatási intézményei: a Mórahalmi Napköziotthonos Óvoda, a két általános iskola, valamint a Szegedi Szakképzési Centrum Tóth János Mórahalmi Szakképző Iskolája. A 2018-ban

átadott középiskolában jelenleg 219 fő tanul (moranettv.hu). A Magyar Nemzeti Gasztronómia Szövetségével együttműködő intézményben magas szintű szakács, cukrász és pincérképzéseket indítanak. Az intézmény a jövőben szakmai versenyeknek és konferenciáknak kíván otthont adni.

A városi Idősek szociális otthona a Szegedi úton helyezkedik el.

A Mórahalmi Polgármesteri Hivatal a központi épülete a Szentháromság térnek. A Millenium sétányon található Posta, OTP bankfiók és Kormányablak segíti a mindennapi ügyintézkést a városban.

A Szent Erzsébet Mórahalmi gyógyfürdő a városközpont nyugati részén terül el, számos medencével és fedett wellnessrészleggel. A két legnagyobb szálloda a településen a Colosseum Hotel Mórahalom ****+ és az Elixír Medical Wellness Superior ***, amiket a termálfürdő szomszédságában találunk.

Mórahalmon a háziorvosi rendelés mellett, ami a Szent Margit Egészségházban történik, minden hétköznap éjszaka mentőszolgálat ügyel az Országos Mentőszolgálat Állomáson, a sürgősségi betegellátás szüksége esetén a járás területéről ide lehet látogatni.

A város közösségi és kulturális épületei: a Tóth Menyhért Könyvtár és Közösségi ház épülete, és az Aranyszöm rendezvényház. A Városháza mellett található a Piac épülete, ami kedden, csütörtökön és szombaton délelőtt tart nyitva. A Kolo Szerb Kulturális központ 400 férőhelyes épületét 2019 áprilisában adták át.

Mórahalom két szakrális épülete, a Szent László király templom és a hozzá tartozó plébánia. Mind kettő a Szent László parkban helyezkedik el. A temető a Szegedi út mentén, a Csend utcában található.

A templom története

A szájhagyomány útján terjedő történet szerint egykor egy magasabb domb helyezkedett el az országút mellett. A neve Kenyérváró domb volt, mert a juhászok itt pihentek meg munka közben, és várták a családtagjukat, hogy vigyék neki az ebédet. A szájhagyomány szerint az egyik juhász várakozás közben a domb tetejébe szúrta pásztorbotját és azt mondta a többieknek: *"Möglássátok ide éccő még templomot építenek!"*

Ez a rövid története az 1892. május 16-án megépült kápolnának. Ennek felépítését az indokolta, hogy ekkoriban osztotta kapitányságokra birtokait a könnyebb kormányzás érdekében, és elrendelték, hogy minden központban legyen legalább egy kápolna.

Eleinte a szerzetesek csak vasárnap és ünnepnapokon jöttek ki misézni, de 1894. augusztusában elkezdődött el itt az anyakönyvezés, majd két évvel később temetőt is létesítettek, hogy ne kelljen mindenért Szegedre menni. Amikor Magyarország ezredéves jubileumát ünnepelték, elhatározták, hogy Alsóközpontra templomot építenek. Az alapkövet 1903 májusában Jászai Géza tette le. A templom gyorsan épült, júniusban már a torony-keresztet tették fel és október 15-én Németh József segédpüspök fel is szentelte. Ezt a templomot a Szeged-Alsóvárosiak is a magukénak érezték, hiszen egyre többen költöztek ide közülük is.

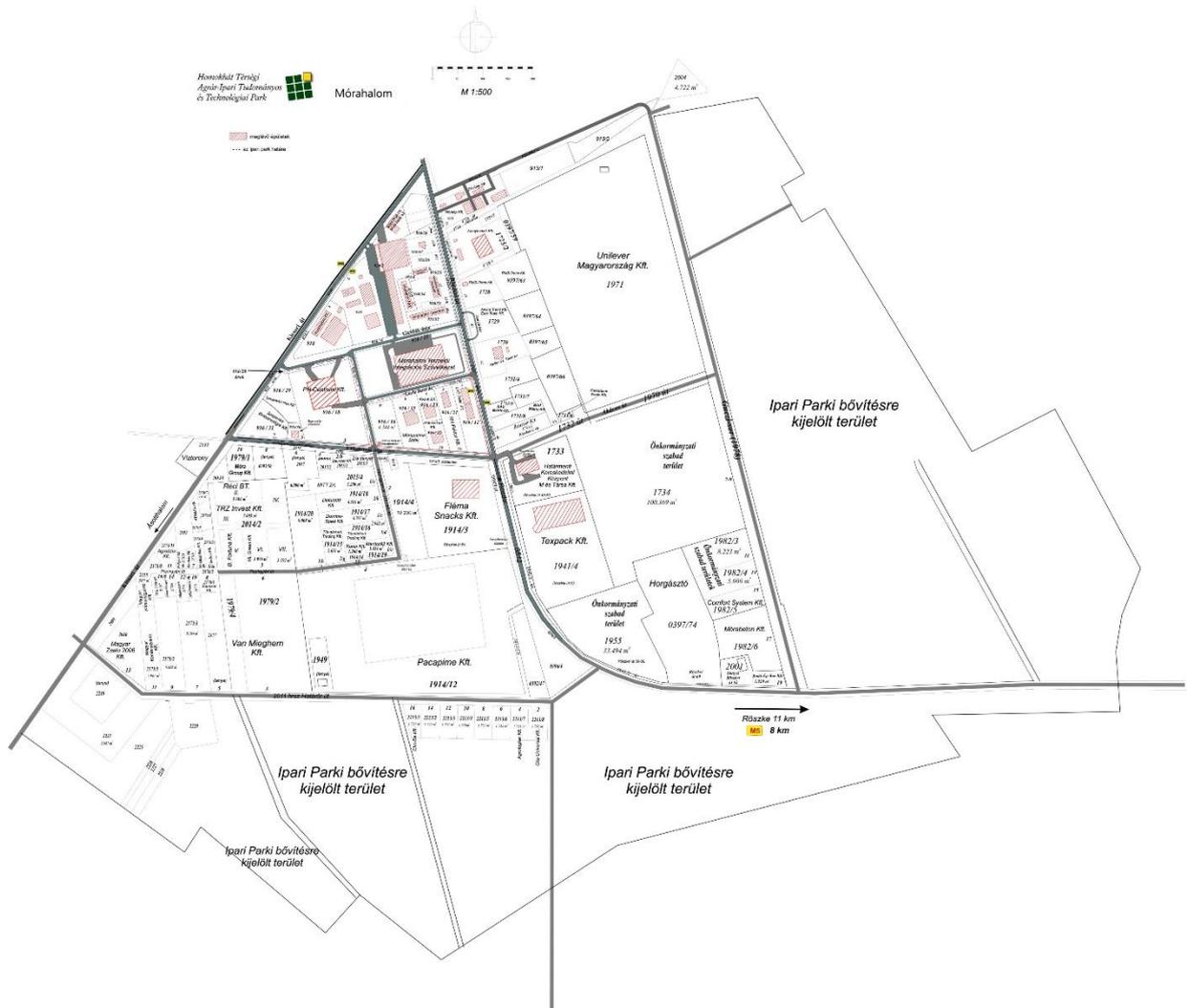
4.2. Opuszféra/gazdaság

Secunder szektor

A Homokhát Térségi Agrár-Ipari Tudományos és Technológiai Park a Dél-Alföld első ipari parkja. A város jelenlegi belterületének déli peremén hozták létre 1997-ben. A 2009-es és 2014-es módosítások során további területek kerültek hozzá, a park bővülési igénye miatt. A bővülés további iránya dél felé történhet majd, keletről természetvédelmi területek, északról és nyugatról a meglévő lakóterületek adnak keretet neki (15. Ábra).

A park jelenlegi összterülete 88,8 ha, amelyből 24,46 ha zöldmezős, szabadon hasznosítható terület áll a betelepülni szándékozó vállalkozások rendelkezésére, valamint további 132 ha fejlesztési területet jelölt ki a város az esetleges jövőbeni terjeszkedés érdekében. A Park területén 2001-ben PHARE és Gazdasági Minisztérium támogatással, Inkubációs centrum kezdte meg a működését. A centrum által nyújtott szolgáltatások között alapvetően két jól elkülöníthető típus található, az egyik a hagyományos értelemben vett inkubátorház, a másik pedig egy inkubátor üzemsarnok, a tevékenységüket beindítani szándékozó vállalkozások üzemhelyiségeket bérelhetnek induló vállalkozásuk számára.

15. Ábra, Az Ipari park területe és bővítésre kijelölt területei.

vállalkozás neve	tevékenysége	éves nettó árbevétele Ft-ban (2013.év)	átlagos statisztikai létszáma 2013. évben (fő)
UNILEVER Magyarország Kereskedelmi Kft	Élelmiszergyártás és kereskedelem	81 429 906	933
LC Packaging TPI Kft.	Papír csomagolóeszközök és termékek gyártása, vegyes nagykereskedelem	3 044 484	22
Pacapime Kft	papír csomagolóeszközök gyártása	2 771 801	26
HOK-PLASTIC és Kereskedelmi Kft.	Műanyaggyártó és csomagoló eszközök gyártása	2 302 391*	25

Primer szektor (mezőgazdaság)

Magángazdálkodáson alapuló mezőgazdasági termelés, gyümölcs- és zöldségtermesztés (paprika, paradicsom, káposzta, burgonya, az ország egyik legjelentősebb spárga termelő vidéke, alma, szőlő, őszibarack) jellemzi a város mezőgazdaságát.

„A fenntartható életmódot és az ehhez kapcsolódó viselkedésmintákat ösztönző mintaprojektek” keretén belül a „Környezetbarát, helyi termékek piacának fejlesztése” céljából jött létre a Mórahalmi Fenntartható fejlődés háza, a „Kenyérváró” az István király út 8. szám alatt.(cityhungary.eu). Ez a ház teret ad a helyi termelőknek, hogy a helyben termesztett és feldolgozott árukat el tudják adni. Az épület irodahelyiségeket is kínál kiadásra.

Ezzel egyidőben az Önkormányzat létrehozta a Homokháti Portéka védjegyet. Ennek célja segíteni a Duna-Tisza Közi Homokhátság településeinek termelőit, akik kiváló minőségű termékeket állítanak elő, és hozzájárulnak a térség hagyományainak megőrzéséhez és tovább fejlesztéséhez.

4.3. Turizmus, idegenforgalom

Az Erzsébet Mórahalmi Gyógyfürdő

A fürdő története az 1960-as években kezdődött. A Városi Fürdő névvel nyitották meg az első fürdőt, ekkor találták meg a termálvizet. 660 méter mélyen fúrt kút – mely még ma is működik – a Pannon őstenger üledékrétegeiből nyeri alkáli hidrogénkarbonátos vizét (erzsebetfurdo.morahalom.hu). 39,5 °C-os vizében nem csak fürdeni lehet, de ivókúrához is alkalmazható.

Az épületet 1964-ben kezdték el építeni. Beszédes Kornél tervei alapján egy téli és nyári fürdőzésre egyaránt alkalmas épületet hoztak létre. A tisztasági-fürdő jellegű épületben gyógyrészleg is működött. Az orvosi rendelő mellett belső medence és zuhanyzók voltak az épületben.

Az 1970-es években bővítették a fürdőt, gyermekpancsoló és 25 méteres gyógymedence várta ettől kezdve a látogatókat. 1986-ban adományból újabb építkezés vette kezdetét. A

sportrendezvényeket szem előtt tartva egy versenyúszásra alkalmas, 33,3 x 21 méteres medencét építettek, melynek mélysége 2 méter volt.

Ezután legközelebb 1999-ben, az fürdő épülése utáni 35. évben került sor az első belső átalakításra. Ez egy tanmedence kialakítása volt. 2003-ban újabb átalakításra került sor, ez a legjelentősebb változásokat hozta. A Beszédes Kornél által tervezett épületet teljes egészében lebontották. Az új épületet hazai és EU-s támogatásból valósították meg. Ekkor adták a fürdőnek az Erzsébet nevet, Árpád-házi Szent Erzsébetnek emléket állítva.

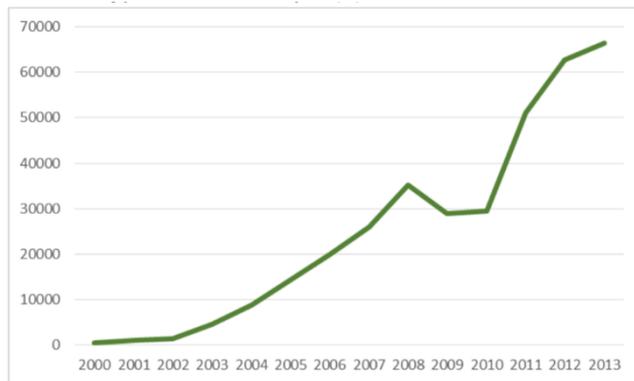
A 60-as években még a lakosság 80%-a földművesként dolgozott, ehhez képest 20 évvel a városi rang megszerzése után a megye 2. legjelentősebb turisztikai célterületévé vált a város. Az itt található gyógyfürdő és az ökoturizmus is sok hazai és külföldi vendéget vonz a városba. Mórahalom turisztikai vonzerejének meghatározó tényezője az egészségturizmus, mely a gyógyvízre és annak hasznosítására, egészségügyi és turisztikai felhasználására épül.

6. és 7. kép 2001-2014. Légifelvétel. Forrás: GoogleEarth.

Mórahalom a megye 9. legnagyobb népességű városa, ennek ellenére a megyeszékhely után itt a legmagasabb a kereskedelmi szálláshelyeken eltöltött vendégéjszakák száma a megyében, valamint a régióban a 4. helyen szerepel a város. Mórahalom fürdővárosában 51500 férőhely található a kereskedelmi szállásokon. A megyében eltöltött összes vendégéjszakák számának 13,24 %-át Mórahalom városában töltik, annak ellenére, hogy a város részaránya az összes szálláshely (kereskedelmi és magán) szállásférőhelyeinek számából csak 6,49 %. Ezt támasztja alá továbbá, hogy az egy lakosra jutó idegenforgalmi

adó összege 2010-ben (1 400 Ft) duplája az országos átlagnak és közel ötszöröse a Csongrád megyei járásközpontok átlagos értékének.

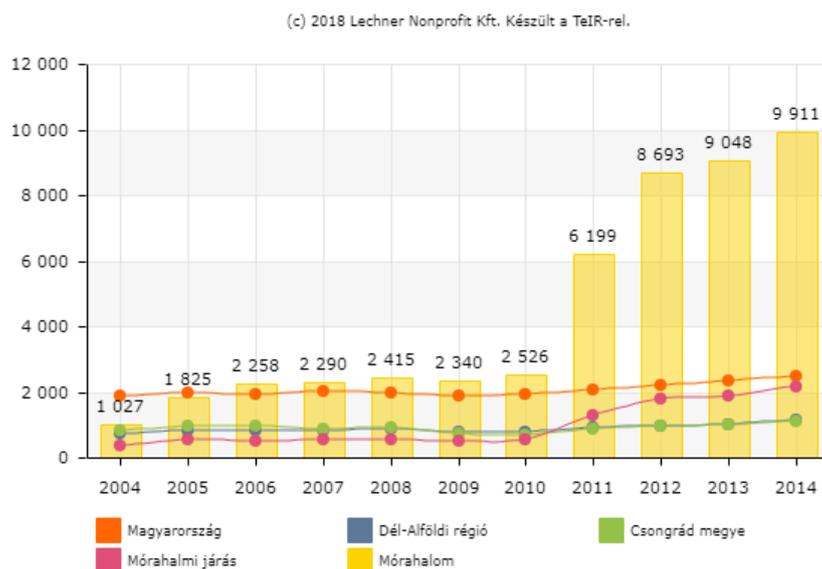
16. Ábra: A szálláshelyeken eltöltött vendégéjszakák száma.

Forrás: TeiR

17. Ábra: Az összes kereskedelmi szálláshely férőhelyeinek száma ezer lakosra (db)

18. Ábra: Vendégéjszakák száma a kereskedelmi szálláshelyeken, ezer lakosra

4.4. Termálfalu

Az Integrált Településfejlesztési Stratégiában megfogalmazott probléma szerint a fürdő „feszíti” a kereteit, nincs megfelelő helyen a városközpontban. A város vezetősége ennek okán kezdett fejlesztésekbe a Keleti városrészben, az úgynevezett Szent János térségben. Itt napjainkban sportszarnok, stadion, lovas színház és a Mini Hungary park üzemel (5. Melléklet és 19. Ábra).

A néhány évvel ezelőttig még nádassal borított, Szentjános térség nevet viselő keleti városrész folyamatosan fejlődik. Az egykori nádas területén Norvég Alap támogatásával 2010-ben épült föl a Babos-tanya, amely a tanyai életet bemutató épületegyüttes üvegházzal, szálláshelyekkel és őshonos állatokkal. A Babos-csárda nem sokkal később épült hozzá, amit 2012-ben egy kápolna követett.

Az üdülőházak és a borház 2013-ban készült el. A lakosság sportigényét futballpályák, tenispályák, az iskolai sportszarnok, sportpálya, BMX-pálya, salakmotor-és krosszpálya, grundpálya, kutya futtató, valamint a fürdő tanmedencéje és úszómedencéje elégíti ki. (moranettv.hu)

2012-ben a város sportturisztikai szolgáltatásai a Futó-Dobó Lovasközpont szolgáltatásaival bővültek. A lovasiskola és rendezvényterként működő központ helyet ad a Patkó Lovas Színháznak is- mondta Duka Félix, a színház igazgatója.

2014-ben a Szentjános térségben sportkomplexum létesült. Eleinte csak műfüves pálya várta a látogatókat, majd élő füves futballpálya, konditerem egészítette ki a komplexumot.

19. Ábra: A Termálfalu elhelyezkedése keleten. Saját ábra, 2019.

A Mini Hungary Park makettjeit is ebben a városrészben látogathatjuk meg 2015 márciusa óta.

2016 májusában tették le a Mórahalmi Sportszínház alapkövét. Az 508 millió forintos beruházás mellé uszoda is épül majd a jövőben. A városvezetés célja az egész kistérséget kiszolgáló csarnok

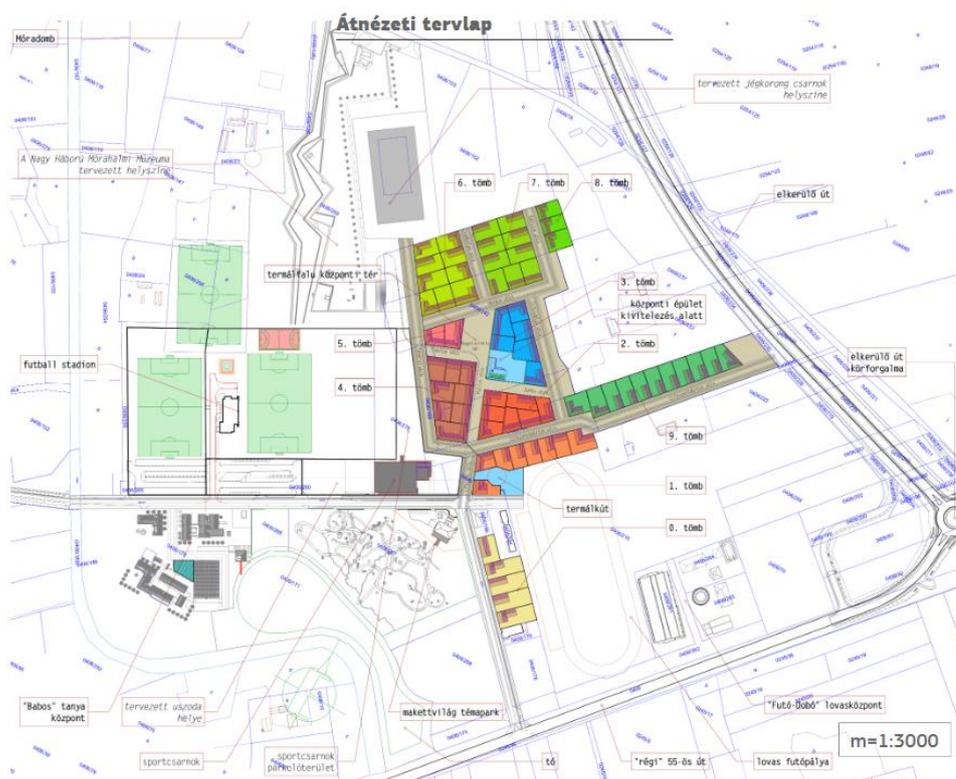
létrehozása.

A Szentjános városrész különlegessége, hogy az egész területen termálvízzel fűtenek.

Két tervdokumentáció készült az új termálfalu létrehozására. Az elsőt Talmácsi István, Mórahalom főépítésze készítette. Ez egy számos külföldi, hagyományokra épülő építészeti értékeket felvonultató dokumentáció 2017-ből (20. Ábra).

A második dokumentációt 2019-ben hozták nyilvánosságra, ami egy modernebb, monumentális és futurisztikus koncepció (21. Ábra). Erre a LAB5 és a Artgroup nevű fővárosi építész irodákat kérték fel. Mórahalom vezetősége az építészeti értékek létrehozásában látja a turizmus fellendülésének lehetőségét. Az ArtGroup és a LAB5 architects együttesen tervezte a beépítés koncepciótervét, a város pedig már a befektetőkkel is tárgyalt a megvalósításról. „A teljes beépítés egy dombszerű képződmény érzetét kelti, mely beleolvad a szikes tájba – így egy olyan épület-csokor jön létre, melynek komponáltsága, tömegformálása természetközeli és városias egyszerre.”

20. Ábra: A termálfalu terve 2017-ből. Készítette: Talmácsi István

21. Ábra: Látványterv, 2019. Készítette az ArtGroup és a LAB5 Architects

4.5. A település belterületének övezeti vizsgálata (6. Melléklet)

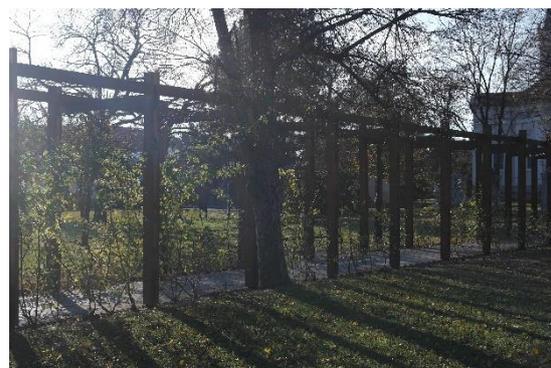
Mórahalom városának legnagyobb arányban előforduló övezete a falusias lakóterület (6. Melléklet). A másik nagyobb, kiterjedt terület a város déli részén található, ami az Ipari Park területe. A városközpont, pontosabban pedig a Millennium sétány, István király út, Röszei út, Szegedi út vonalát szegélyező területek a településközponti vegyes övezetbe sorolhatók. Központi vegyes terület a Móraalmi Szent Erzsébet Gyógyfürdő területe. Különleges terület a városközponton kívül eső sportpálya, a Mini Hungary park, és a temető területe. Kertvárosias lakóterületek a beépített területek szegélyén találhatóak, ezek az új osztáson elhelyezkedő újjépítésű kertes házak telkei.

4.6. Közparkok, zöldterületek vizsgálata (7. Melléklet)

A közparkok elhelyezkedését megvizsgálva megállapítható, hogy a Szent László park egybefüggő zöldfelületén kívül nincs zöldfelületi rendszer Mórahalmon. 3 nagyobb kiterjedésű zöldfelület van a településen, amit a lakók ki tudnak használni.

1. A Szent László park Mórahalom központjában található. A termálfürdő épületétől a buszpályaudvarig terjed a területe. Benne található a templom épülete, és a Kálvária nevű szoborcsoport. Az évek alatt számos műalkotással gazdagodott a park, ahol a fürdő látogatói is szívesen sétálgatnak. A keleti részén kerékpártárolók, egy hosszú rózsával befuttatott pergola, játszótér és szabadtéri edzőgépek találhatóak (8. és 9. Kép). A legkedvezőbb tulajdonsága a parknak az, hogy körülötte számos funkció található, szolgáltatások, és mindenki számára könnyedén elérhető.

8. és 9. Kép: A Szent László téren található játszótér és pergola. (Saját fotó, 2019.)

2. Szentháromság tér

A polgármesteri hivatal előtt található tér a templommal szemben helyezkedik el (10. Kép). Nagy füves területtel, és kis burkolt felülettel. A tér egy városi rendezvényekre (beszédtek tartására, megemlékezésekre) alkalmas hely hiánya miatt került kialakításra. Amikor nincs rendezvény, funkció hiányában a tér üresen áll. A Városi Piac épülete mögött alakítottak ki egy sétányt a gyalogos forgalomnak, így akadály nélkül elérhető a Könyvtár épülete.

10. Kép: A Szentháromság tér madártávlatból

3. Fesztivál köz

A 2018-ban átadott terület a városi zöldítő projektsorozatnak köszönhetően alakulhatott át (22. Ábra). A rehabilitáció célja:

22. Ábra: A Fesztiváلكöz helyszínrajza. Forrás: morahalom.hu

„(Szegedi út, Röskei út, Tömörkény utca, Fesztiváلكöz, Béke utca, Sarló utca által határolt, városközpontba beékelődő városi szövet) növelje a városi köz- és zöldterületek mennyiségét, minőségét és településképi arculatát, oly módon, hogy fenntartható, környezettudatos, valamint klíma- és családbarát módon hozzájáruljanak a városban élő és idelátogató családok, fiatalok szabadidejének hasznos (aktív) eltöltéséhez, mindennapjaikat meghatározó városi funkciók elérhetőségének javításához.”

Egy játszótér került kialakításra a területen, valamint a közösségi házhoz tartozó sátor, és az ahhoz tartozó gyepfelület, ami alkalmas városi rendezvények lebonyolítására. A Röskei utat 3 úton is meg lehet közelíteni a területről.

Jelenleg a parkoló autók miatt ez a terület nem tölti be a közösségi funkciót (10. és 11. Kép).

10. és 11. Kép: A Fesztiváلكöz jelenlegi állapota. Saját fotók, 2019.

4.7. Települési értékvédelem

(8. Melléklet)

Mórahalom fiatal város, így nem rendelkezik több száz éves építészeti értékekkel.

Mórahalom Város Önkormányzata Képviselő-testületének 38/2017. (XII.28.) a településkép védelméről és minőségi alakításáról szóló rendeletének melléklete 62 db védett értéket jegyez. Ezek között fasorok és műalkotások is listázva vannak.

12. Kép: A Golgota a templom előtti parkban. Saját fotó, 2019.

13. Kép: A Gondviselés angyala című alkotás a Szent László templom oldalában. Saját fotó, 2019.

3.5.1 Szobrok, műalkotások

Mórahalmon számos védett és művészetileg kiemelkedő szobor és szoborcsoport található. Az legmonumentálisabb a Szent László parkban található Kálvária. Ezek Zsolnay egyszínű domborművek. A templom tulajdonában vannak feljegyzések a szoborcsoportról, ám azt nem írják, hogy pontosan mikor állították fel azokat. Abban biztosak lehetünk, hogy 1928-ban határozták el, hogy a templom előtti parkot fogja díszíteni a 14 stációt és egy Golgotát ábrázoló szobor (12. Kép). Felavatása 1914 és 1932 között történhetett, amikor Barmos György volt a mórahalmi pap. Jelenleg a

Kálváriát a templom mögött csodálhatjuk meg, melyeken a Zsolnay jel is felfedezhető. Ezeket a Zsolnay gyárban valószínűsíthetően sorozatban gyártották, hiszen többek között Bácsalmás és Kiskundorozsma településen is találhatóak hasonló szobrok. Méretük 60x44 cm, anyaguk mázas, égetett samott (kozterkep.hu).

A másik, Szent László Parkban található szobor a Gondviselés Angyala (13. Kép). A szobor az 1956-os magyar forradalom és szabadságharc 50. évfordulójára készült el.

14. Kép: Kligl Sándor: Erzsébet című alkotása.
Fotó: köztérkép.hu

Mórahalom egyik legszebb szobra és egyben vízarchitektúrája az Erzsébet Gyógyfürdő mellett helyezkedik el (14. Kép). Alkotója Kligl Sándor szobrászművész. Az alkotás címe Erzsébet, és a nőknek állít emléket. Átadására 2006-ban került sor nőnapkor.

Egy másik alkotás a Táncoló lányok című, Máté István nevéhez fűződő szobor. A 2015-ben átadott 55. számú elkerülő út mentén helyezkedik el ez a szoborcsoport. A három körforgalom közül a Zákányszékiben található a mű.

Máté István szobrász így nyilatkozott alkotásáról: „A körforgalomban található alkotásom táncoló lányokat ábrázol, a klasszikus, figuratív szobrászat eszközeivel. Mozdulatuk kissé archaizáló: a mozgás ritmusát a ruhák lobogása és a kezek mozdulatai érzékeltetik, a két alak szorosan összekapcsolódik nem csak formailag, de a tánc varázslatában lelkileg is. Jómagam formákkal, plasztikával fejezem ki gondolataimat. Ha valaki látja alkotásaimat, vagy megérinti, és ráérez a mondanivalóra, vagy elmegy mellette anélkül, hogy egyáltalán észrevenné. Az ember általában keresi a jót, a szépet – bár a korszak, amelyet most élünk nem éppen efelé halad -, szobraimmal erre a majdnem elfelejtett emberi tulajdonságra apellálok.” (moranettv.hu)

4.7.2 Épületek

A belterületen a Röszei és a Zákányszéki úton találhatunk több védett értéket. Ezekben a helyeken főként az egykori tanyaközpont hivatalai és a hivatalnokok házai vannak. Javarészt ezek a régi épületek alakították ki a városképet. Jelenlegi állapotukban felújításra szorulnak, nem igazán rendelkeznek építészeti értékkel. A Röszei út páratlan oldalán található zárt sorú beépítésű ingatlanokat helyi védettségűek.

Ezekben kívül Klebelsberg-kori iskolaépületeknek szép példái találhatók a belterületen is.

Dants ház (Petőfi utca – Millenniumi sétány sarka)

Az egykori iskolaigazgató háza. Feltűnő tornyával hivatkozik az épület. Az 1920-as évektől boltként üzemelt, a tulajdonosa Becző Gyula volt, akinek a lakása is itt került kialakításra. Dants Gyula iskolaigazgató a II. világháború után költözött a házba.

Barmos iskola (Millenniumi sétány – Táncsics utca sarka)

15. Kép: A Barmos Iskola felújított épülete. Forrás: morahalom.hu

A Köiskolával majdnem szemben található az iskola épülete (15. Kép). Az eredetileg 3 tantermes épület az 1920-as években épült. A homlokzata az átalakítások után is felismerhető. A 60-as

években gimnáziumot építettek mellé, mely a Móra Ferenc nevet kapta.

Köiskola (Millenniumi sétány – Petőfi utca sarka)

Az épületben a tanterem és a pedagógusi lakás is helyet kapott 1907-es épülése során. Az érdekessége az épületnek, hogy ez volt az egyik első téglából készült iskola. A Klebelsberg Kúnó által építtetett iskolákhoz nem volt köze, de a 70-es évek végéig üzemelt alsós általános iskolások számára. Napjainkban eltérő homlokzatával visz szint Mórahalom építészeti arculatába.

Dosztig iskola

A legrégebben épült iskolája a városnak. 1853-ban nyílt meg a népiskola, 3 másik Szeged környéki iskolával együtt. 186 tanulóval a legnagyobb iskolának számított a tanyavilágban. Nevét az egyik tanítóról kapta. Iskolaként egészen 1977-ig működött. Ma Kormányablakként üzemel az épület egy része.

Az Idősek Otthona

1920-ban (Trianon után) kezdtek el építeni laktanyát a határőrség biztosítására. Az 1929-ben befejezett laktanyáról járt ki a határőrség a határra. A parancsnokság Kiskunhalasra költözése után még kórházként is üzemelt az épület, de jelenleg szociális otthon.

A Presszó épülete a Szegedi út mellett is helyi védelem alá került, ez az épület 1926-ban épült, szatócsboltként működött egészen 1948-ig.

Gerle-kúria

Az 1897-es Szegedi nagyárvíz által lerombolt Gerle Antal tulajdonában lévő ház „újjászületése” az épület. Annak anyagából készült, az eredeti épület tervei alapján. Tóth Menyhért született a házban, aki Kossuth-díjas festőművészként lett ismert. Jelenleg nem látogatható az épület, az ipari parkban helyezkedik el.

A település legnagyobb része hagyományos, „kádárkockás” házakkal van beépítve. Ezek a 60-as években épült 10x10 méter alapterületű házak jelentősen befolyásolják a városképet.

15. Kép Gerle kúria épülete (Forrás: muemlekem.hu)

5. Értékek és problémák

5.1. Alközpontok és a városközpont viszonya (9. Melléklet)

16. Kép: a Fesztivál-közben kialakított parkoló a közösségi sátorral (Saját fotó, 2019.05.25.)

A településközpont vonzó mind a lakosság, mind a turisták számára, ugyanakkor a lakóövezeti részben alközpontok nem alakultak ki. A közterületek egy része nem rendelkezik funkcióval a területen. Minden közfunkció a két főút mentén helyezkedik el, a város kialakulásakor keletkezett mintát követi a városszerkezet. Az időközben kialakult

zsúfolt parkolók látványa mind a turisták, mind a lakók közérzetét negatívan befolyásolja. A parkoló autók veszik el a teret attól, hogy újabb urbánus terek és zöldfelületek alakuljanak ki.

Általánosságban elmondható, hogy az utak állapota és a kerékpáros infrastruktúra kiépítettsége igen kiváló Mórahalom városában. Az elemzést követően megállapítható, hogy a jól karbantartott utak mentén meglévő kapcsolatok adják a város fő szerkezetét. Ezek a Zákányszéki út északra, a Szegedi út nyugatra, az István Király út keletre és a Röszei út délre. A főutak menték jelentős a forgalom, parkoló autókkal és kevés sorfával

17. Kép: A parkoló autók látványa a Millenium sétányon (Saját fotó, 2019.05.25.)

vannak szegélyezve. Az ezek közötti gyalogos-és kerékpárutak hiányoznak a város szerkezetéből. Számos területen jellemző az alulhasznosított és alacsony intenzitású terület. Ezek városképileg kedvezőtlenek, mivel számos pontján a városközpontnak egy-egy magasabb épülete mellett egyemeletes lakóházakat találunk. Ezek főként a Zákányszéki úton és a tervezett összekötő utakon jelentenek

problémát. Csak a főutak mentén helyezkednek el a fő funkciók, valamint elszórtan találhatóak még viszonyítási pontok. A legfontosabb közlekedési csomópontban a

zöldterületi infrastruktúra fejlett, az idelátogatók és a lakosság számára rekreációs célt is szolgál a városközpont Szent László parkja ennek köszönhetően.

5.2. Szent János térségi Alközpont

Az egyik fontos viszonyítási pont a Szent János térségben található Sportpályák területe. Ide az autót mentén lehet eljutni, ám hiányzik egy másik irányból érkező gyalogos vagy kerékpárút, ami a lakosság igényét ki tudná szolgálni. Az ebben a városrészben a tervezett fejlesztések miatt is fontos lenne a könnyű megközelíthetőség, hiszen ha szerves része akar lenni a városrész a településnek, akkor nem csupán a beépítettség és az infrastruktúra, hanem a közlekedés terén is fejlődnie kell.

5.3. Déli alközpont

A déli városrészben található 2019-ben átadott KOLO Magyar-Szerb Kulturális Központ épülete már az ipari parkhoz tartozik, ám ez a terület alkalmas lenne egy alközpont kialakítására. Mellette a szintén ipari területen elhelyezkedő Gerle Birtok helyi védelem alatt álló épületét lehetne kiemelni városképileg. Az ipari területek áthelyezésével és az ipari park déli irányba való bővítésével lehetőség lenne egyéb közfunkciók kialakítására a területen, így betölthetné alközponti szerepét.

5.4. Nyugati alközpont

A nyugati alközpont kijelölt helye a Szent Benedek Munkásszálló környékén lehetne. Jelenleg a temető és benzinkút szomszédságában található területen van még szabad építési terület, ahol funkcióbővítés és zöldterületi fejlesztés szükséges. Gyalogos rendszer és városi közterek kialakításával vonzó városkép hozható létre.

5.5. Hiányzó zöldfelületek

A belterület északi részén elhelyezkedő kertvárosias és falusias lakóterületek mellett található a Kossuth park, ami zöldterületi funkció hiánya miatt kihasználatlan terület. A Mátyás király körút folytatásaként a Sportpályákhoz vezető gyalogos- és kerékpárúton az ott lakók közlekedhetnének, egy futókör pedig természetközeli sporttevékenységre motiválná az embereket, hiszen átmenne a Széksóstói főcsatornán, valamint a Malmos rét mellett.

5.6. A városközponti terület problémáinak feltárása

A városközponti probléma-érték térképen (10. Melléklet) részletesebben látható a zavaró autós forgalommal érintett utcák elhelyezkedése. A Fesztivál-köz területén kialakított gyalogos területen zavaró parkoló autók sajnos korlátozzák a rekreáció lehetőségét, pedig a területen értékes gyepfelület és játszótér is megtalálható. Ezt a területet a „zöldülő város” szavakkal jellemzett projekt keretén belül valósították meg, ám sajnos a túlburkolt

utcák egyelőre nem ezt az ideális képet mutatják. Az autós forgalom nem akadályozná meg azonban útsorfák ültetését, valamint a meglévő kereskedelmi- és vendéglátó funkciók mellé további épületek kijelölését erre a célra. Így létrejöhetne egy városközponti sétálóutca a területen, átjárással a Tömörkény utca és a Dózsa György utca között. A Röszei út és a Szövetkezeti utca közötti hiányzó kapcsolatok megteremtésével a gyalogosan bejárható utcák és feltáruuló közterek látványa arra motiválná a turistákat, hogy járják be a várost. Az alulépített tömbök bővítésével a Röszei útról egy városibb hangulatú településre érkeznének meg a látogatók. A városháza és az átalakuló, intenzívebb beépítésű, társasházias területek ellenpólusa lehetne ez a terület.

A Szent László parkon áthaladva a Szabadság utca és az Egyenlőség utca (ahol az óvoda is megtalálható) közötti hiányzó kapcsolatokat ábrázolja a probléma-érték térkép. A város és a szállodák parkolóinak áthelyezésével a Kálvária sétányon fontos városközponti területet szabadíthatna fel a település.

A Szabadság utca és a Millennium sétány közötti területek tömbjeinek beépítettsége nem elég sűrű a városközponti szerepükhöz képest. A Colosseum Hotel túlméretezett épületével szemközti és szomszédos épületek „elvesznek” a városban, a városképileg alulhasznosított területeken az épületek bővítése, átépítése szükséges. A város növekedésével további iskolákra lesz majd szükség, amit a jelenlegiek szomszédságában, a József Attila utcában lehetne létrehozni.

A városközpont zöldítését a főutak mentén kijelölt útsorfásítással célszerű megoldani a parkolóhelyek közé, hiszen a széles járda lehetővé teszi ezt. Az István király út jó példa lehet a város többi részére nézve is, hiszen a város fejlődő és sűrűsödő tömbjeinek sorfái és virágágyásai példaértékű városképet mutatnak.

Az Idősek Otthona értékes épülete mellett elsétálva a csendes Honvéd utcán az értékes fasor mentén is elérhetőek az iskolák, ahol kialakított köztereken játszanak a gyermekek. A Petőfi Sándor utcánál, a régi Kőiskola védett épülete mellett található a Petőfi Sándor mellszobrával díszített Petőfi tér. A régi Kőiskola épülete, holott kedvező látványt nyújt, de nem zárja le eléggé a teret, innen hiányzik egy térfal. A téren a növényzet és az utcai bútorok hiánya is feltűnő, valamint parkoló autók szegélyezik csak a teret.

6. SWOT-analízis
(ITS, 2015.)

Erősségek	Gyengeségek
<ul style="list-style-type: none"> • kedvező a lakosság foglalkoztatási szintje • gazdag kulturális emlékek, hagyományok • természeti adottságok megfelelő kihasználása a mezőgazdaságban • magas idegenfogalmi bevételek a gyógyfürdőre támaszkodó turizmus miatt • folyamatosan megújuló közintézmények, egységes városkép • kedvező az utazási módválasztási arány (kerékpáros, gyalogos, autóbuszos utazások) a településen • fejlett belterületi infrastruktúra (csatornázottság, gáz-, ivóvíz- és elektromos ellátottság) • kedvező természeti adottságok egyes megújuló energiaforrások tekintetében (pl. geotermikus, napenergia). • gyógyvízzé minősített termálvíz, előírásoknak megfelelő szennyvíztisztító 	<ul style="list-style-type: none"> • magas a más településre (Szegedre) naponta ingázók száma • viszonylag alacsony a vállalkozások száma • éghajlati viszonyaira egyre inkább jellemzőek a szélsőséges események • a déli lakóterület zöldfelületi ellátása nem megfelelő, hiányzó utcafasorok, közparkok aránytalan eloszlása jellemző • műemléki érték hiánya • városrészi alközpont hiánya • külterületi úthálózat nagy részben burkolatlan • hiányzó gyűjtőút hálózati elem a település északi felében • fejletlen külterületi infrastruktúra (villamosítás, vízellátás hiányossága)

Lehetőségek	Veszélyek
<ul style="list-style-type: none"> • középfokú oktatás munkaerő-piaci igények szerinti alakítása • újabb, a turisztikai attrakciókhoz kapcsolódó programok, rendezvények szervezése • a város járásközponti szerepének további erősítése • mezőgazdaság támogatási lehetőségei • megújuló energiaforrások támogatott hasznosítása a gazdaságban • szerb-magyar foglalkoztatási program folytatása • termál és gyógyturizmus további fejlesztése • a termálvíz hasznosítása • erdőtelepítés, defláció elleni védekezés pályázati forrásokból • határon túli és helyi turizmus erősödése a térségben 	<ul style="list-style-type: none"> • társadalom fokozódó elöregedése • további feladatelvonás az intézményrendszer működtetését veszélyezteti • környező városok fürdői versenytársak • megyeszékhely elszívja a betelepülni szándékozó jelentősebb vállalkozásokat • csapadék hiány, elsivatagosodás • külterületi ivóvíz- és szennyvízhálózati fejlesztések forráshiány miatti elmaradása • vízgazdálkodási problémák: belvízelvezetés, illegális kutak helyi öntözési céllal történő használata • a helyi talajszennyezettség növekedése, a talajok fizikai és kémiai romlása, a talajok kimerülése

7. Javaslat (11. Melléklet)

A javaslat tartalma egy fejlődő városszerkezet és gyalogos rendszer létrehozása a város legforgalmasabb csomópontja (a Milleniumi sétány-István király út- Röszei út-Szegedi út tengelyeinek metszéspontja) köré, a fontosabb intézmények érintésével, és az intézményi infrastruktúra kiterjesztésével. Az élhető város létrehozásának érdekében mindenképpen szükséges további zöldfelületek valamint városi terek kialakítása.

6.1. Alközpontok

A kijelölt alközpontokban új övezetek, átalakított övezetek létrehozása indokolt, átalakuló, intenzívebb beépítettségű területeket kell a szabályozási tervben kijelölni.

A közfunkciók, szolgáltatások bővítése az alközpontokban, valamint a városközpontban is fontos tényező. A nyugati városrész Szent Benedek szállójához sűrűn beépített területet kell kapcsolni, ahová további intézmények telepíthetők, vagy akár irodaházak, bevásárlóközpontok.

23. Ábra: A futókör és a kerékpáros, valamint gyalogos forgalom a Sportpályákhoz vezető út előképén. Forrás: [pinterest.com](https://www.pinterest.com)

A déli alközpont építészeti értékeivel lehetne a város ékessége, kulturális központja. A Gerle Birtok és a KOLO központ mellett további lakó- és kulturális funkciók kialakítása lehetséges a jövőben.

A Sportpályákhoz kivezető gyalogos út a kisgyermekes édesanyák és a futókört hiányoló lakosok számára lenne kedvező. A kertvárosból a Széksóstói főcsatornán átkelve érkezhetnének meg a sportpályákhoz, ami lehet egy családi program vagy a sportolás folytatásának helyszíne.

7.2. Városközponti területek

24. Ábra: Zöldülő városközpont, keskenyebb autóút, előkép. Forrás: pinterest.com

A fő városi utóterek mentén

A Millennium sétányon parkoló autók közé sorfákat kell ültetni a környezeti terhelés enyhítése és az emberek közérzetének javítása érdekében. A Szegedi út mentén a kevesebb parkoló miatt több fa is elférhet.

A közterületek átalakításával adott lenne a lehetőség, hogy az

járda szélesebbé alakításával csökkenjen az autós forgalom.

A Dózsa György utca-Tömörkény utca-Fesztivál-köz területe

A Tömörkény utcát sétálóutcának jelölöm, jelenleg egyirányú behajtás engedélyezett, de a zavaró autós forgalom miatt kihasználatlan a terület a gyalogosok által. Erre az utcára is sorfákat kell telepíteni. A vonzerő erősítésére üzlethelyiségek kialakítására is szükség van, a szolgáltatások bővítésével. Ez azt is jelenti, hogy számos helyen az éttermek, üzletek helyet foglalnának a közterületből, természetesen a településképet nem zavarva, hanem kedvezően befolyásolva. A meglévő vendéglátóegységek és üzlethelyiségek kibővítésével turisztikai célpont lehet Mórahalmon. Az utcakép javítása érdekében javaslom nyitott terek létrehozását, ahova nagy ablakokon át lehet belátni. A homlokzatok festését pedig visszafogott, pasztell és fehér színekkel kell megoldani. Mivel a gyógyfürdő is közel van, valamint a gyalogos-rendszer létrehozásával a Könyvtár és a Piac tér is nagyon könnyen megközelíthető lesz, ezért ez egy olyan kulcsterület, ami kihasználatlanságából adódóan sokat elvesz a városi élet színteréből.

A Tömörkény utca-Dózsa György utca között kialakított új utca és köztér fákkal, dézsás növényekkel és új utcai világítással egy újabb éke lehetne a városnak. A téren kialakított kávézók és éttermek, valamint új szabadtéri berendezési tárgyak az embereket az egymással való interakcióra ösztönöznék, valamint sétára, mozgásra, vagy akár csak egy nyugodt beszélgetésre invitálnák az arra járókat. A kávézók előtt utcai bútorokat (asztalok, székek, padok) helyeznék el.

A Röszei út és a Szövetkezeti utca területe

A telkek közötti gyalogos forgalomnak a Városháza felé ki kell alakítani az összeköttetést, így tud érvényesülni az ott található zöldfelület és összeköthető a Fesztivál-közzel.

A Röszei út és Szövetkezeti utca közötti területre egy nagyobb parkot tervezek, ami rendszert alkot a Városháza zöldfelületeivel, köré pedig a lakófunkciók bővítését, kisvárosias beépítéssel, magasabb épületekkel, társasházakkal. A meglévő társasházak zöldítése, akár zöldhomlokzattal való ellátása is terveim között szerepel. A zöldhomlokzatok létrehozása nem csak ökológiailag, de a turisztikai attrakció létesítése miatt is célszerű. Ezen kívül a látnivalók gyarapítása céljából organikus építészeti elemek behelyezését előzményezem a városban. A funkció nélküli sétányok vonzerejét szabadtéri kiállítások, művészi installációk felállításával tennék népszerűbbé. Ezek felkért művészek által tervezett installációk lehetnek, amikbe lépten-nyomon belebotlik az ember és megállásra készítenek. A parkolók áthelyezése ezekbe a tömbökbe célszerű, mivel nincsen távol a szállodáktól és a gyógyfürdő épületétől, mégis rejtve tud maradni, ha megfelelő építészeti megoldásokkal zöldfelületek és térfalak szegélyezik azokat.

18. Kép: Fedett kültéri bútor (Forrás: instagram.com)

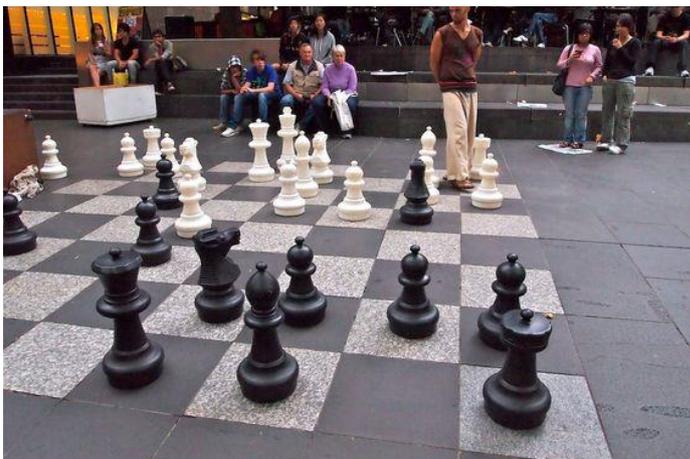

A Kálvária sétány-Szabadság utca-Egyenlőség utca területe

A meglévő parkolók áthelyezésével a városközpont területe felszabadulna, ez lehetővé tenné a funkciók bővítését. A szabadtéri bútorok kihelyezése mellett lenne hely további zöldfelületek létrehozására dézsás növények kihelyezésével és növényágyak létesítésével. Ezen kívül természetes hatású vízarchitektúrák létesítésére is sor kerülne.

A Kálvária sétány-Szabadság utca-Egyenlőség utca közötti meglévő hivatalok hátsó ajtajai is megnyílnának, hogy a gyalogos forgalom által a lehető legkönnyebben legyenek megközelíthetők. A funkciók

19. Kép: Kültéri sakktábla. Forrás: aritearu.com

köztérket javaslok létrehozni (18. Kép).

A játékoknak is lenne itt helye, szabadtéri sakktáblák (19. Kép), jóga és thai chi gyakorlására alkalmas terek jönnek majd létre.

A Honvéd utca- Petőfi Sándor utca – Milleniumi sétány területe

A Petőfi Sándor utcai téren kialakításra szánok egy magas növényekkel és fákkal

20. Kép: Előkép a térfalról. Forrás:futureal.hu

beültetett kiemelt ágyást, mely lehatárolja a teret és alkalmas ülőalkalmatosságnak is.

A téren a meglévő bútorok mellé további utcabútorokat javaslok elhelyezni, a téglahomlokzatú régi iskola épületéhez jól illenek a modern, letisztult bútorok (11. Melléklet, előkép).

8. Összegzés

Szakdolgozatom elkezdésekor Mórahalom fejlődésének vizsgálata volt a célom és a jövőbeni lehetőségeinek feltárása. A járásban betöltött központi szerepének vizsgálata statisztikai adatok alátámasztásával előre vetíti a település további fejlődését számos szempontból. A Mórahalmi járás környező településeinek lakói számára fontos, hogy Mórahalomra utazva gyorsan elérhetőek legyenek nekik a szolgáltatások, közintézmények, munkahelyek.

A történeti áttekintés során a mezővárosból kialakult, emiatt főként falusias lakóterületekkel rendelkező és az egykori Kisvasút vonalán elhelyezkedő, gőzmalmokkal is rendelkező város fejlődését tudtam végig követni dolgozatomban. A gazdagok birtokai és a Klebelsberg iskolák építése egyre feljebb emelte a várost. Az egykori épületek még mindig állnak, néhányuk szinte érintetlen állapotban. A városvezetésnek meg kell találnia a módját, hogy ezeket az épületeket úgy alakítsa át, hogy a mai kornak megfelelő városképet mutasson Mórahalom. Fontos, hogy az ember ne csöppenjen bele egy néhol túlméretezett épületekkel, néhol falusias Kádár-kockákkal kirakott városba, ami jelenleg a város arculata.

A lakosság növekedésével szükség lesz új intézményekre, szolgáltató egységekre annak érdekében, hogy az emberek ne csak a megyeszékhelyre ingázást lássák egyetlen lehetőségüknek. Az is fontos, hogy az új intézményeket hova helyezik el, hiszen a város alközpontjait lehet vele létrehozni. Ezek mellett élhető környezetre, egy izgalmas város megteremtésére van szükség. A gyógyfürdő és a Szent János térség fejlesztésével a település egyre több turistára számít, ehhez pedig a városnak minél inkább be kell rendezkednie és fel kell készülnie a látogatók fogadására.

Így javaslatomban arra adtam választ, hogy milyen lehetőségek vannak egy új városszerkezet, valamint gyalogos rendszer kialakítására. Ezt előképekkel és ábrákkal támasztottam alá. A mediterrán üdülővárosok hangulatát idéző, vagy a festői Szentendre képét előhozó „ideális” Mórahalom tudatos tervezéssel és átalakítással egy szebb és „emberléptékű”, valamint élhető várost eredményezhet.

9. Mellékletek
1. Úthálózat

- Főút
- Gyűjtőút
- Lakó/kiszolgáló út

500 m

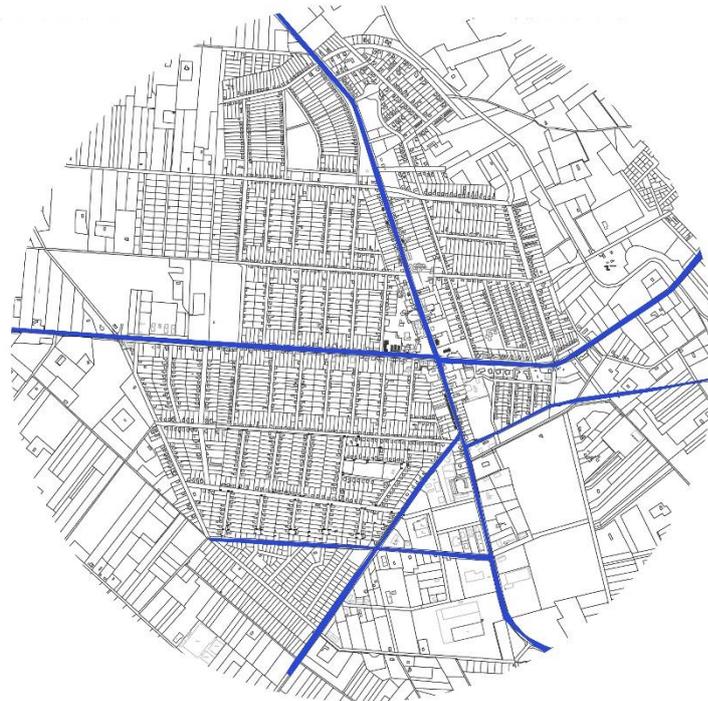
KERÉKPÁROS INFRASTRUKTÚRA

- Kerékpárút

500 m

2. Kerékpárutak

3. Intézményi infrastruktúra

Intézményi infrastruktúra

500 m

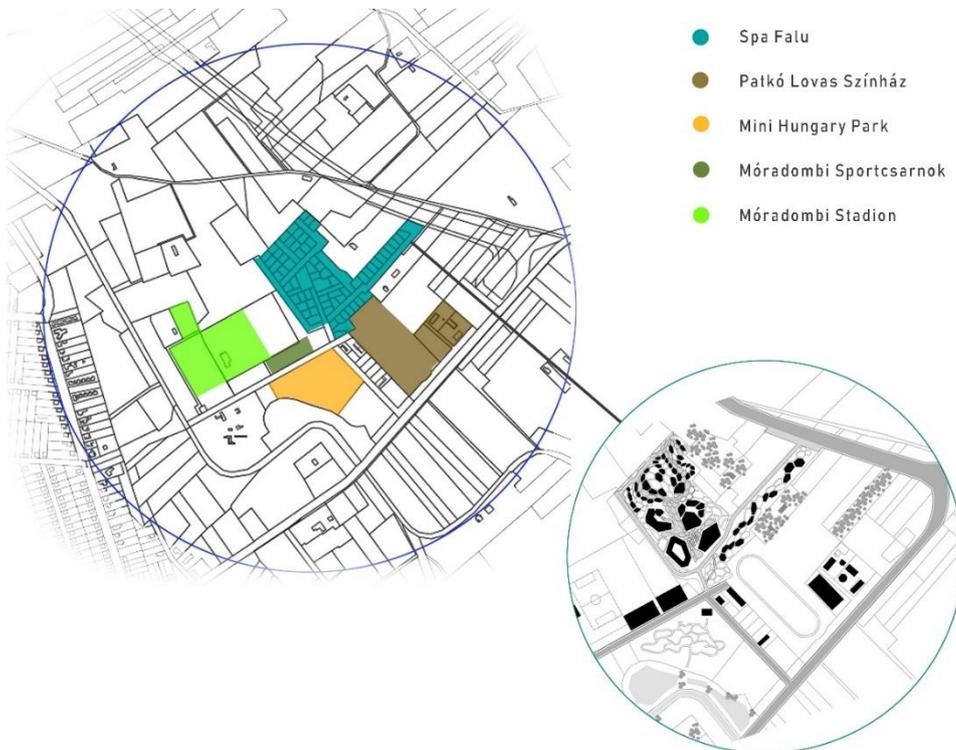
- Nevelő és oktatási intézmény
- Igazgatás, hivatal
- Egészségügyi intézmény
- Szociális szolgáltatás
- Közösségi és kulturális épület
- Szállás és wellness
- Szakrális épület, temető
- Sport
- Termálfürdő

4. Intézményi infrastruktúra fotókkal

5. Szent János térség

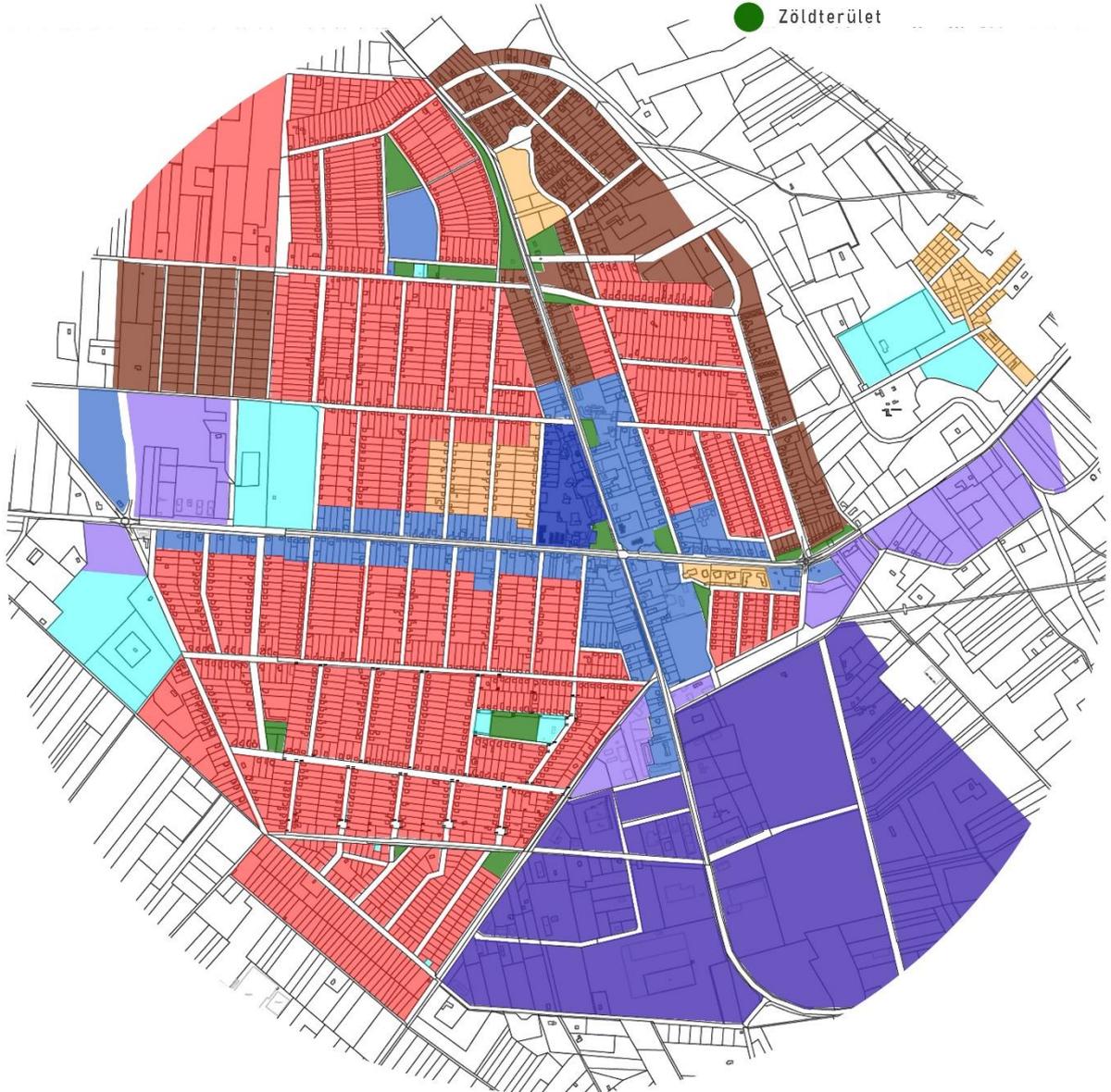
6. A település belterületének övezeti vizsgálata

Övezeti vizsgálat

500 m

- Központi vegyes terület
- Településközponti vegyes
- Falusias lakóterület
- Kisvárosias lakóterület
- Kertvárosias lakóterület
- Kereskedelmi, szolgáltató, gazdasági
- Egyéb ipari gazdasági terület
- Különleges terület
- Zöldterület

7. Zöldterületek

1. Szent László park
2. Szentháromság tér
3. Fesztivál köz

500 m

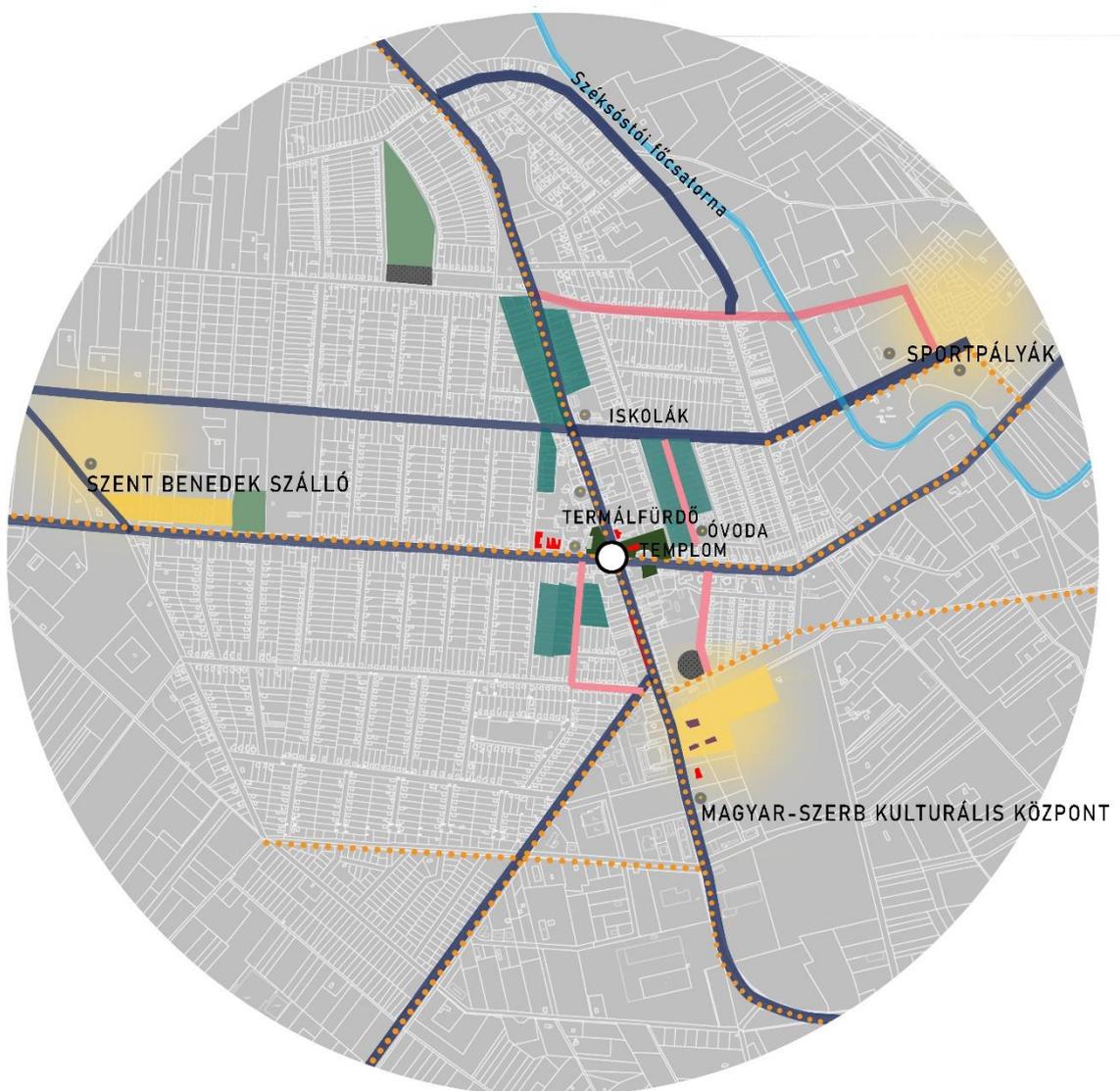
8. Települési értékvédelem

Helyi építészeti értékek

9. Probléma-érték térkép

Problémák	Értékek
Kerékpáros és gyalogos kapcsolat hiánya	Meglévő szerkezeti kapcsolatok
Városképileg alulhasznosított, alacsony intenzitású területek	Közfunkciók, viszonyítási pontok
Hiányzó köztér	Kiepített kerékpáros infrastruktúra
Hiányzó közfunkciók	Műemlék/helyi védelem alatt álló épület
Hiányzó zöld funkció	Értékes zöldfelület
Beékelődött, területet foglaló gazdasági épületek	Fontos forgalmi csomópont
	Lehetséges alközpont

500 m

10. Probléma- érték térkép a városközponti területről

9.Források

Írott források:

- Bokor István: Mórakomb és környéke. Tanulmány a szegedi tanyavilágból. Szeged, 1936
- Dövényi Zoltán (2010).: Magyarország kistájainak katasztere, MTA
- G. Tóth Ilona: Szeged-Alsótanyától Mórahalomig
- Juhász Antal: Életmód és Művelődés a Móraalmi tanyákon (1968)
- Juhász Antal (1992): Mórahalom: A település földje és népe. Kiadja a Mórahalom Város Önkormányzata
- Magyar Istvánné (szerkesztette, 2000) *Móraalmi Krónika 2000*. Szeged, kiadja: Közösségi Ház
- Szécsy György: Képek Mórahalom múltjából és jelenéből. Kiadja a Móraalmi Tanács, 1957
- Zólyomi Bálint (1989): Természetes növénytakaró

Digitális források:

- Fehér György: *Vízimalmok, szárazmalmok, szélmalmok a 18-19. században*. Fehér György: *A Magyar Mezőgazdasági Múzeum Közleményei 1995-1997*. Budapest, 1998: 83-107. oldal. Online változat: https://library.hungaricana.hu/hu/view/ORSZ_MEZO_MMMk_17_1995_97/?pg=84&layout=s
- Homokháti Kistérség Többcélú Társulása Közös Helyi Hulladékgazdálkodási Terv Felülvizsgálata (2011)
- Juhász Antal *Életmód és művelődés a móraalmi tanyákon 1968-ban*. Forrás folyóirat, Online: <http://www.forrasfolyoirat.hu/1612/juhasz.pdf>.
- Központi statisztikai hivatal weboldala
- Közterkep.hu weboldala
- Magyar Állami Természetvédelem Hivatalos Honlapja: http://www.termeszetvedelem.hu/index.php?pg=vf_708
- Martyin Zita: A turizmusfejlesztés hatása a településre Mórahalom példáján
- Márkiné Bóka Zita: A móraalmi iskolák története. Homokhátság, 2016.11.23.

- Mórahalom Város Integrált Településfejlesztési Stratégiája 2015.
- Mórahalom településszerkezeti terv, 2015.
- Mórahalom városának weboldala
- A Móraalmi Bivalyrezervárum Weboldala (2019. 09.21.)
morahalmibivajok.morahalom.hu
- Mórahalom Településarculati Kézikönyv, 2017.
- Móránettv.hu
- Országos Területfejlesztési és Területrendezési Információs Rendszer (TeIR)
- Scheffer Krisztina: Régészeti leletkataszter